

La joventut a Mallorca a través de la història

Primer centenari de la mort d'Eça de Queirós

***Homes magres, de Ralph Bates:
Barcelona vista per un anglès***

FORTEZA TOBAJAS, S.A.
Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
Tels. 971 29 60 01 - 971 29 47 95 • Fax 971 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 971 46 28 34 - 971 46 15 49 • Fax 971 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

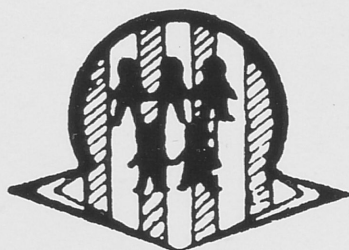
► Gremi Fusters, 43
Polígon Son Castelló (ASIMA)
07009 PALMA DE MALLORCA
Telèfons: 971 20 44 64 (6 línies)
971 75 56 25 - 97175 56 81 - 97175 42 42
Fax: 971 75 82 29 **ELECTRICITAT**

► Carrer de la Pagesia, 68-B
Polígon Industrial
07500 MANACOR (Mallorca)
Telèfons: 971 55 53 51 - 971 55 55 55 **MAQUINÀRIA**
Fax: 971 55 53 62

► Extremadura, 21
07800 EIVISSA
Telèfons: 971 30 12 11 - 971 30 30 03 **IL·LUMINACIÓ**
Fax: 971 30 02 57

► Polígon Industrial, G 103
MAÓ (Menorca)
Telèfon: 971 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis
07760 CIUTADELLA (Menorca)
Telèfons: 971 38 06 93 - 971 38 26 19 **AÏLLANTS**
Fax: 971 38 64 29

FUNDACIÓ
«SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demanau informació a:
Carrer del Mar, 6 - 3r - 07012 PALMA

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXIX
SETEMBRE-OCTUBRE 1999
Núm. 812

Informació i correspondència

Revista LLUC
Plaça dels Pelegrins, 1
07315 Lluc (Mallorca)
Tel. 971 87 15 25
Fax 971 51 70 96

Apartat de correus 619
07080 Palma (Mallorca)

Director

Damià Pons i Pons

Conseller Delegat

Ramon Ballester i Vives

Consell de Redacció

Gaspar Alemany i Ramis
Josep Amengual i Batle
Nadal Bernat Salas
Francesc Bujosa i Homar
Pere Fullana i Puigserver
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Leonard Muntaner i Mariano
Catalina Sureda Vallespir

Administradors

Joan Arbona i Colom
Josep Riera i Vila

Subscripcions: 2.500 ptes. anuals
Estranger: 3.100 ptes. anuals
Preu d'aquest exemplar: 500 ptes.

**Els articles publicats en aquesta
revista expressen únicament
l'opinió dels seus autors**

Edició realitzada per

Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 • Tel. 971 754 432
07004 Palma (Mallorca)
E-mail: tgramon@retemail.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

LLUC

S U M A R I

Universitat de les
Illes Balears

Servei de Biblioteca i
Documentació
Edifici Guillem Cifre
de Colonya

Pàg.

2

EDITORIAL

Ramon Llull, símbol de la mallorquinitat

DOSSIER: La joventut a Mallorca a través de la història

3

Pere Fullana i Puigserver:

La formació de la joventut a la Mallorca del vuit-cents

6

Manel Santana i Morro:

Joventut i sindicalisme a Mallorca (1882-1936)

10

Joan Josep Matas Pastor:

Joventuts d'Acció Catòlica a Mallorca (1936-1955)

14

Margalida Pujals i Mas:

La proposta associativa del darrer franquisme: els teleclubs

17

José A. Cañabate Vecina:

L'Estat i l'Església com a articuladors del món juvenil a Mallorca durant la primera meitat dels anys 70: algunes aportacions

22

Puri Gómez i Casademont:

Homes magres, de Ralph Bates: Barcelona vista per un anglès

26

Marta Ferré Freitas-Morna:

El primer centenari de la mort d'Eça de Queirós.
Realitat i ficció a *O Mistério da Estrada de Sintra*

29

L'ESGLÉSIA NOSTRA

Ramon Ballester i Vives:

Pregó per a l'Escolania de Lluc
Abans del concert dedicat a Santa Cecília, patrona dels músics

31

ARTS PLÀSTIQUES

Paula Guasp Borràs:

Gargallo, al Palau Solleric

33

A LA CIUTAT DELS LLIBRES

Pere Rosselló Bover:

La mà del jardiner: una nova versió de la novel·la de la postguerra

35

MOSTRADOR

Petita mostra de les darreres produccions editorials.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5104771868

Ramon Llull, símbol de la mallorquinitat

Una dada clara per conèixer la salut col·lectiva dels països consisteix a detectar el grau d'estima i de memòria pels fets i les persones que han configurat el seu passat. Especialment, si són molt a prop dels moments que s'han establert conjuntament per designar-ne la fundació. La fundació del que globalment encara som avui.

La figura senyera de Ramon Llull és una d'aquestes dades clau.

Ramon Llull és la figura més universal que aquesta part del país, Mallorca, ha aportat al món. Universal pels camins i escenaris que transcorregué; universal per l'abast de la seva obra (teologia, filosofia, retòrica,...).

A més de la riquesa de la seva personalitat i la importància de l'obra produïda, Mestre Ramon és senyera per haver estat el motiu i/o el pretext de múltiples iniciatives i esdeveniments socials i culturals. Al llarg dels segles la nostra Mallorca s'ha anat fent entorn de Llull. La primera universitat, en el segle XV, quedà configurada com Estudi General Lul·lià. Les lluites doctrinals i ideològiques entre els defensors i detractors de l'obra de Llull ompliren innumbrables pàgines en els segles XVI, XVII i XVIII. Aquestes lluites, moltes vegades, foren l'excusa del poble per expressar el seu malestar social. Popularment, l'admiració i la devoció al beat han produït una extensíssima literatura i una iconografia prou notable. La Renaixença, a finals del XIX i principis del XX, propicià la recuperació de la figu-

ra de Llull i congruà el començament de l'edició crítica de l'obra catalana del Mestre.

Ramon Llull travessa i enfila com una agulla molts dels períodes de la nostra història multiseular. Encasta les baules de la cadena dels esdeveniments.

A les acaballes del segle XX podem constatar que la salut identitària del nostre poble és afeblida per moltes raons. Manquen encara referents col·lectius que siguin capaços de refermar la relació amb el passat, amb el present i sobretot amb el que ha de venir. Des de la Revista *LLUC* creim que Ramon Llull pot esdevenir un puntal més on bastir el nostre ideari col·lectiu.

La nova edició de les obres de Ramon Llull començada l'any 1991 sota el patrocini del Patronat Ramon Llull; la reobertura del procés de canonització per part del bisbat; el retorn de la càtedra Ramon Llull a la Universitat de les Illes Balears i la seva reactivació, són algunes de les iniciatives encetades i dels projectes que van sorgint per fer possible aquest referent.

Però, ens queda un gran objectiu per assolir entre tots. La divulgació popular de la persona, la figura i l'obra de Ramon Llull. Necessita de la col·laboració de les distintes institucions, i sobretot de la coordinació entre elles.

Necessitam que Llull i el seu missatge arribi als infant i joves, als nouvinguts, en definitiva, a tot el cos social. Que penetri en el teixit de la societat. La salut col·lectiva ens ho agrairà. ■

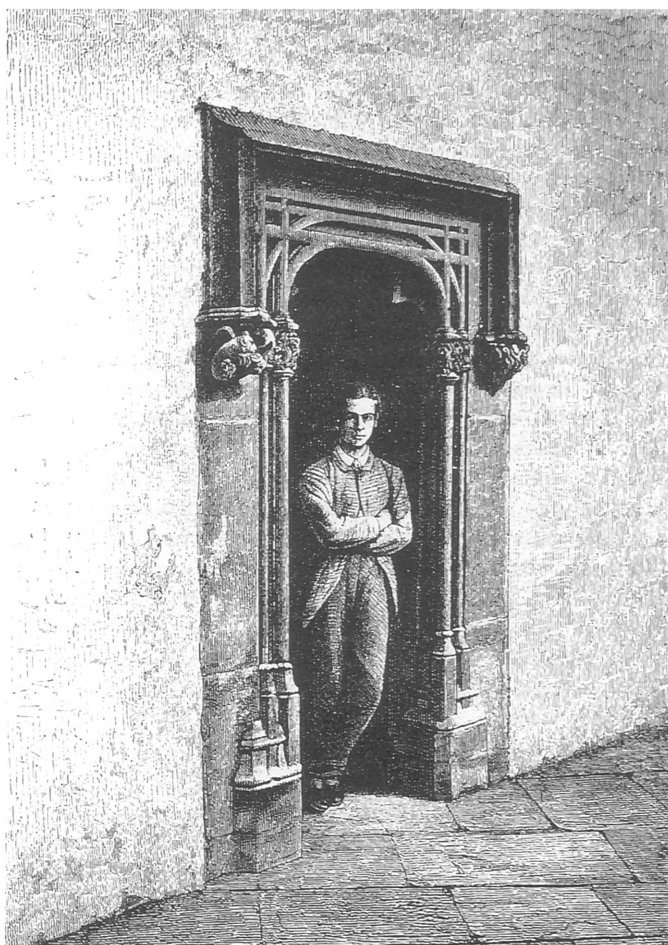

La formació de la joventut a la Mallorca del vuit-cents

Durant el vuit-cents allò que entenem avui per joventut —entès aquest terme com a sector sociològic— a penes no tengué cap casta de protagonisme social, ni autonomia suficient a Mallorca. El concepte mateix de “joventut”, en el sentit contemporani, no es consolidà fins al començament del segle XX. No obstant això, val la pena incidir en allò que podríem denominar els orígens de les organitzacions juvenils, enteses en un sentit modern i com a referent genèric d’un sector que comença a preocupar els adults. Tot i que podem considerar el vuit-cents el segle de la lenta formació de la joventut com a element social i com a referent d’un col·lectiu que assumeix protagonisme social, és just indicar que el seu protagonisme històric és més aviat limitat.

Al llarg del segle XIX els joves començaren a ser objecte de preocupació per part de l'Església, tengueren algun protagonisme en el món de la cultura i foren elements de dinamització de les organitzacions socials i polítiques, sense que en aquestes organitzacions hi tenguessin un paper diferenciat dels adults. Però el concepte “joventut” es configurà durant el segle XX com un sector social definit, amb necessitats i exigències pròpies que requerien respostes concretes.¹ Això no obstant, el concepte genèric “joventut” ja apareix en la terminologia vuitcentista, generalment com a element nominal de captació i de sociabilitat a la Mallorca del segle XIX. L'organització carlista Joventut Catolicomonàrquica, creada durant el Sexenni Democràtic, n'és un exemple. Segurament no era formada exclusivament per joves, perquè el terme ben segur reflectia sobretot l'esperit d'aquella organització tradicionalista, en la qual, com passava a l'època, s'unia joventut i idealisme.

Va ser a partir de la Restauració borbònica de 1875 quan prengueren força les organitzacions juvenils. Hi predominaren les de caràcter religiós (Congregació Mariana de Joves i Filles de Maria, sobretot); es formaren associacions recreatives, culturals i mutualistes que, amb el nom de La Joventut, pretenien captar un sector social, encara no definit clarament, però que ja apuntava la seva autonomia; i els joves esdevengueren també els protagonistes principals de la pràctica esportiva de final de segle. Això no obstant, com tendrem oportunitat de constatar, el jovent illenc no gaudia encara

Jove a la porta del pati de la Font (il·lustració del *Die Balearen*, tom VII)

d'autonomia suficient i era objecte, en general, de preocupació dels adults.

1. ELS INICIS DEL PROTAGONISME JUVENIL (1825-1875)

A Mallorca les primeres organitzacions juvenils estigueren vinculades als ordes i congregacions religiosos. Així, el 1826, els jesuïtes fundaren a Montis-ion la Congregació de la Im-

maculada Concepció de la Benaventurada Verge Maria i de Sant Lluís Gonzaga. «Entre els anys 1826-1835 els congregants donaren gran impuls a llurs tasques d'apostolat. A més de les festes i actes de culte acostumats, fomentaren la pietat i la formació cristiana dels membres i es dedicaren d'una manera especial al catecisme de nins.»² Els integrants d'aquella associació degueren ésser fonamentalment els alumnes del col·legi d'humanitats de la Companyia de Jesús. Si convenim que la majoria d'alumnes d'aquell centre eren nins i adolescents, sembla clar plantejar la hipòtesi que aquella Congregació Mariana era formada sobretot per aquells alumnes. Tanmateix, es desconeix encara la capacitat de sociabilitat juvenil d'aquella congregació, tot i que no es pot descartar que pogués estar integrada també per joves universitaris de la Universitat Literària de Mallorca. Durant els primers decennis del segle XIX, els nins, adolescents i joves de les famílies piadoses ingressaven a les fraternitats de terciaris seglars, on compartien la seva experiència societària amb els més grans.³ Tots plegats compartien la mateixa cultura societària, convivien i socialitzaven valors bàsicament adreçats als adults.

A partir del decenni de 1830, amb la supressió dels ordes i congregacions religiosos i l'extinció de la Universitat de Mallorca, la sociabilitat juvenil degué decaure. Amb la creació de l'Institut Balear, el 1835, es possibilità novament el retrobament i la inquietud societària dels més joves. Joan Alcover, alumne de l'Institut durant el decenni de 1860, recordava el 1919: «*Nos reuníamos unos cuantos no mayores de catorce o quince años, entre los cuales descollaban Alejandro Rosselló y otro amigo de brillantes destinos, Ramon Obrador, para constituir una asociación de cultura l.../ Se daban conferencias, se discutían temas de política, de historia, de literatura; se celebraban exposiciones de arte; se redactaba un periódico manuscrito con ilustraciones a pluma, se hojeaban en un pequeño gabinete de lectura el último discurso, la última novela, el último volumen de los juegos florales...*»⁴ Aquelles iniciatives promogudes i dinamitzades per joves estudiants de batxiller tengueren la seva continuïtat en publicacions com *El Plantel* i *La Dulzaina* (1868-69), entre d'altres, resultat d'una sociabilitat formada al voltant d'interessos de caràcter literari. El jovent mallorquí més actiu cercava formes associatives, sovint al marge de l'oferta tradicional i a l'aixopluc de les noves tendències estètiques i literàries.

Tornant a les organitzacions religioses de joves, cal destacar la fundació de la Cort Angèlica de Sant Lluís Gonzaga, el 1859, promoguda per un grup de clergues joves i per seminaristes, amb seu a l'antic convent dels Socors, de Palma. La majoria dels associats —120, el 1859— eren estudiants i joves obrers palmesans.⁵ Ben aviat aquella associació juvenil es fundà també a Binissalem, Inca, Sóller, Bunyola, Llubí, Cas Concos, Felanitx, Santa Maria i Campos. Com a conseqüència d'una escissió del grup de Palma es creà, a l'Oratori de Sant Felip Neri, la Congregació de Jesús i Maria o Oratori Parvo. El 1865, els jesuïtes que havien retornat a Montsió repregueren l'apostolat juvenil i reorganitzaren la Congregació Mariana de Joves. Tanmateix, la majoria d'aquelles associacions juvenils desaparegueren al final de 1868, com a conseqüència de la revolució. Durant el Sexenni el catolicisme assolí aires nous de militància política, bàsicament integrada per adults, i les organitzacions juvenils perderen la seva autonomia.

Des de 1858, la fundació d'associacions per a al·lotes havia tengut un gran impacte a Mallorca. L'associació juvenil de Filles de Maria o Filles de la Puríssima es creà amb la finalitat d'aglutinar les al·lotes fadrines. Entre 1858 i 1868 es crearen aquestes associacions femenines a la Concepció (Palma), Maria de la Salut, Randa, Felanitx, Sóller (1858), Santa Maria del Camí, Santa Eulàlia (Palma),⁶ Llubí, Manacor (1859), Establiments, sa Vileta, Pina, Fornalutx, Bunyola (1861), Lloret, Algaida (1862), Sant Llorenç, Lluçmajor, Montuïri, Sineu, Inca, Campos (1863), Santanyí, Selva, Muro, Binissalem (1864), Santa Eugènia, Santa Margalida (1865), Marratxí (1866), Consell i Biniali (1867). 31 associacions en total. En canvi, entre el 1868 i el 1875, tan sols se'n crearen a s'Horta, Alaró, Artà, Capdepera (1872), Sencelles, Pollença (1873) i ses Salines (1875). No obstant això, moltes d'aquelles associacions havien entrat en un procés de decadència també durant el Sexenni, de la qual sortiren a partir del decenni de 1880.⁷

A banda de les organitzacions esmentades, per ventura valdria la pena mencionar un conjunt d'associacions que fan referència al món juvenil, de les quals, malauradament, sabem ben poc. Ens referim a la Joventut Catolicomonàrquica (1872), la Joventut Palmesana (1869) i la Jove Palmesana (1869). Aquesta darrera coincideix gairebé amb la fundació de la Jove Catalunya (1870), una associació de caràcter mazzinista, que aglutinà joves universitaris, periodistes i literats influïts per un catalanisme literari i romàntic,⁸ que comptà amb la participació dels mallorquins Jeroni Forteza i Ramon Picó.⁹

2. LA LENTA INDEPENDÈNCIA JUVENIL (1875-1900)

Durant el darrer terç del segle XIX, es potencià encara més la sociabilitat juvenil de caràcter confessional. Així es fundaren més de quaranta associacions de Filles de Maria i una trentena de Congregacions Marianes. Els factors de la difusió d'aquestes organitzacions foren múltiples. Entre d'altres, s'ha de destacar la preocupació dels eclesiàstics per donar als joves un protagonisme que fins llavors no havien tengut. Així, per exemple, pot ésser un bon punt de referència que durant la Restauració començà a explicitar-se una preocupació formal per la joventut, fins i tot durant les missions populars. De fet, el 1878, en el poble de Lloret un grup de missioners populars manifestaven: «*comenzamos como por ensayo a hacer algunas pláticas familiares a la juventud jóvenes y doncellas por separado, contra los festejos y otros vicios capitales, y como dio buen resultado se hizo lo mismo en los otros pueblos.*» En les files del catolicisme militant existia una preocupació ferma per oferir pautes de redreçament moral i de recristianització als joves. No debades, en els ambients tant rurals com urbans existia una oferta, cada cop més generalitzada, d'espais d'oci (tavernes, teatres, balls), freqüentats per joves. No és estrany, doncs, que l'Església intensificàs la seva acció sobretot en la formació de les adolescents i joves, per tal de preservar-los davant la cultura moderna i liberal. Així, el model de sociabilitat juvenil tengué, especialment, un caràcter preventiu, moralitzant i condemnatòri dels costums de la modernitat.

Les dues associacions juvenils confessionals majoritàries (Filles de Maria i Congregació Mariana de Joves) eren formades per nins, adolescents i joves, a partir dels deu anys fins que es casaven.¹⁰ En el cas concret de la joventut confessional

masculina allò que es pretenia, bàsicament, era “la santificació del jovent” a través d’ofertes concretes d’actes de pietat, plàtiques, ensenyament i lleure controlat.

2.1 Filles de Maria: durant aquest període es crearen o es refundaren a Alaró (1876), Galilea, Selva, Caimari (1877), Petra, Lloseta, Lluçmajor, Ariany, Binissalem (1878), Montuïri, Alcúdia (1879), Valldemossa, Esporles, Lloret,¹¹ Inca, Muro (1880), Son Servera, Gènova (1881), Vilafranca, Alqueria Blanca, Sóller, sa Pobla, Manacor, Pollença, la Concepció (Palma), Capdepera (1884), Santa Margalida, Banyalbufar (1885), Porreres, Felanitx, Biniamar (1886), Santa Maria del Camí, Sant Joan (1887), s’Arracó (1889), Puigpunyent, Biniali (1891), Costitx, la Real, Sant Miquel (Manacor) (1892), el Terreno (1896), Son Carrió (1898) i Cas Concos (1899). Pietat, modèstia i preservació moral i social foren les notes característiques de la sociabilitat juvenil femenina a la Mallorca del darrer terç del segle XIX. Només en algun cas, com ara a Santa Eulàlia (Palma), crearen escoles de nines i en altres esdevengueren associacions de militància catòlica al servei dels interessos tradicionals i conservadors, com ara a Sóller, on s’oposaren de forma explícita a la fundació de la Unió Obrera Balear d’aquella localitat, sense èxit.

2.2 Congregacions Marianes:¹² es crearen a Selva (1877), Lloseta, Palma (1879), Binissalem (1881), Llubí, Vilafranca, Capdepera (1888), Sencelles (1899), Caimari (1890), Biniali (1891), Sant Llorenç (1893), Santa Maria del Camí, Marratxí (1894), Montuïri (1895), Petra, Campanet, el Terreno, sa Pobla, Algaida, Pina, Alaró, Alcúdia (1896) i Sineu (1899).¹³ Al final de segle n’hi havia també a Pollença, Felanitx, Inca, Manacor, Búger, Muro, Cas Concos i Santa Eugènia. Aquestes associacions, que tenien un component altament religiós i beneficocariatiu, a partir de 1887, coincidint amb la Llei d’associacions, promogueren seccions de literatura, música, declamació, beneficència i escoles nocturnes, entre d’altres. No obstant aquest vessant cultural que potenciaren tímida-ment, aquestes associacions juvenils esdevengueren elements de xoc del catolicisme contra la secularització creixent. Inicialment els jesuïtes foren els principals dinamitzadors d’aquelles congregacions, fins que els darrers anys del segle assoliren un caràcter diocesà impulsats pels bisbes Jacint Maria Cervera i Pere Joan Campins. Encara a final de segle, coincidint amb l’episcopat de Campins, les congregacions rurals adoptaven el reglament de la de Palma regida per la Companyia de Jesús.

2.3 El jovent vinculat a l’Església estava estructurat fonamentalment en les dues organitzacions juvenils esmentades anteriorment, tot i que existiren també **altres associacions**, com ara la Cort Angèlica de Sineu (1879) i la Joventut Catòlica de Palma (1881), que també aglutinaren un gruix significatiu de joves. No obstant això, en el cas concret de l’acadèmia de la Joventut Catòlica, no es tractava d’una associació destinada directament a la joventut, tot i la utilització del seu nom. Com ja hem manifestat en treballs anteriors, sorgí amb

una finalitat preferentment de debat cultural de recristianització destinada a socis adults.¹⁴

2.4 Organitzacions juvenils laiques: la intensitat organitzativa de la societat civil illenca, pel que fa al cas concret de la joventut, no es movia amb la mateixa intensitat que ho feia l’Església. Per ventura aquesta constatació és el resultat de l’escassa autonomia que encara tenia el jovent a Mallorca i del suport precari que tenia de les organitzacions polítiques i socials. Durant la Restauració hem localitzat algunes entitats que utilitzen algun referent de caràcter juvenil, com ara La Joventut (Algaida, Lluçmajor, Inca), de caràcter recreatiu; el Círculo de la Juventud Mercantil (1891), econòmica i recreativa, i La Flor de la Juventud (1897), mutualista. Un bagatge escàs i precari en una societat que estava sotmesa a un desenvolupament significatiu, a un canvi demogràfic indiscutible i a una transformació social rellevant. No obstant això, per ventura només l’esport esdevengué en aquell final de segle un element de captació juvenil clarament diferenciat de la resta d’organitzacions juvenils contemporànies. ■

Pere Fullana i Puigserver

NOTES

(1) UCELAY DA CAL, Enric, «Què és la joventut?», a *La Joventut a Catalunya al segle XX. Materials per a una història*, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987, I, pàg. 17.

(2) XAMENA, Pere-RIERA, Francesc, *Història de l’Església a Mallorca*, Mallorca, 1986, pàg. 294.

(3) Per exemple, Gabriel Maria Ribas de Pina rebé l’hàbit de terciari franciscà seglar el 1825, als deu anys, mentre estudiava en el col·legi de Montision. Cfr. FULLANA, Pere-LLABRÉS, Pere-Joan, *Gabriel-Marià Ribas de Pina (1814-1873)*, Mallorca, 1997, pàg. 21.

(4) COLOM, A. J., *Assaig d’història de l’educació a la Mallorca contemporània*, Universitat de les Illes Balears, Palma, 1991, pàg. 127.

(5) FULLANA, Pere, *El catolicisme social a Mallorca (1877-1902)*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1991, pàgs. 63-66.

(6) *Asociación de hijas de la Purísima e Inmaculada Concepción de la bienaventurada Virgen Maria, establecida en la parroquia de Santa Eulalia*, Impr. Juan Vilallonga, Palma de Mallorca, 1859.

(7) FULLANA, Pere, «Les associacions de pietat a Mallorca durant el segle XIX. Una aproximació estadística», *Lluc* núm. 756-757 (1990), pàgs. 53-55.

(8) CASASSAS, Jordi (Coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, Pòrtic, Barcelona, 1999, pàg. 115.

(9) TOMÀS, Margalida, *La Jove Catalunya*. Antologia, Barcelona, 1992.

(10) *Reglamento de la Congregación de la Inmaculada Concepción y de San Luis Gonzaga*, Palma, 1888.

(11) FULLANA, Pere, «Apunts sobre la religiositat a Lloret durant el segle XIX», a *Lloret de Vistalegre*. Terceres Jornades d’Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca, Mallorca, 1999, pàgs. 149-159.

(12) FULLANA, Pere, *El Moviment Catòlic a Mallorca (1875-1912)*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1994, pàgs. 114-119; RIPOLL, Pedro, *Noticias históricas de la Congregación de la Anunciata, actualmente de la Inmaculada Concepción establecida en esta capital*, Palma, 1901; *Manual del Congregante de la Inmaculada Concepción y San Luis Gonzaga de Palma*, Palma de Mallorca, 1880.

(13) *Crònica de la Congregació Mariana de Sineu*, Estampa l’Esperança, Palma /1919/.

(14) FULLANA, Pere, «La Joventut Catòlica de Palma de Mallorca (1881-1888)», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, núm. 45(1989), pàgs. 357-368.

Subscribiu-vos a la Revista LLUC

DOSSIER: La joventut a Mallorca a través de la història

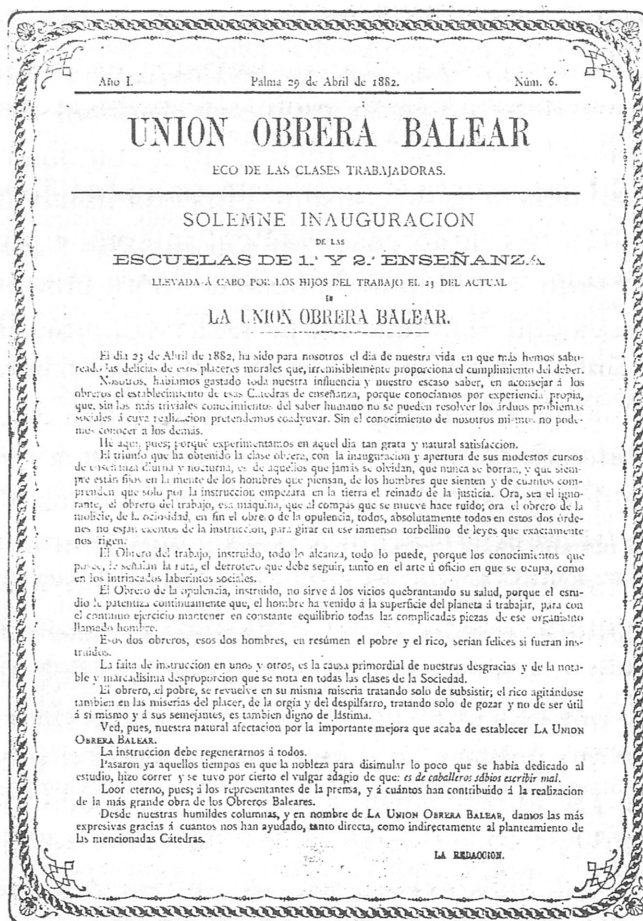
Joventut i sindicalisme a Mallorca (1882-1936)

L'anàlisi de la incidència que va tenir el moviment obrer sobre la joventut pràcticament des dels inicis —durant el Sexenni Revolucionari— i fins al començament de la Guerra Civil l'analitzam en aquest article des d'una triple òptica: d'una banda, l'obrerisme va tenir entre els seus objectius —al marge dels estrictament sindicals— la creació d'escoles per tal de millorar la situació educativa de la classe obrera, i molt especialment la dels més joves. Aquesta fou la faceta en la qual es va influir en ocasions amb més èxit que les altres, tal com veurem. En segon lloc, cal que analitzem el paper dels joves en el món sindical, bé com a socis de societats obreres, bé ocupant-hi càrrecs directius. El tercer element d'estudi és la creació de seccions juvenils en el si de partits polítics obrers i, molt especialment, en els partits socialista i comunista.

La primera experiència educativa en el món obrerista la trobam en el camp del republicanisme i, més concretament, en la creació de la Unió Obrera Balear. Aquesta entitat va néixer el 1882 de la mà de destacats republicans, com Fèlix Mateu Domeray, Ignasi Cortacans Garcia i Antoni Villalonga Pérez i de sindicalistes, com Bartomeu Alorda, Sebastià Alorda i Francesc Roca. La presència de republicans noucentistes en una organització com la Unió Obrera Balear no era més que la conseqüència lògica de la creixent preocupació social d'aquest sector en una Mallorca en clara transformació social i política. Així, un dels seus membres, Alexandre Rosselló, havia participat en iniciatives societàries com l'Ateneu Balear, pedagògiques com l'Escola Mercantil, o d'institucions d'estalvi i de previsió com la Caixa d'Estalvis i Mont de les Balears, de la qual fou el primer director. La voluntat d'inserció popular i d'afany modernitzadors portà nombrosos republicans a participar en iniciatives societàries que no implicaven l'èstricta elaboració d'un programa o una organització de partit.

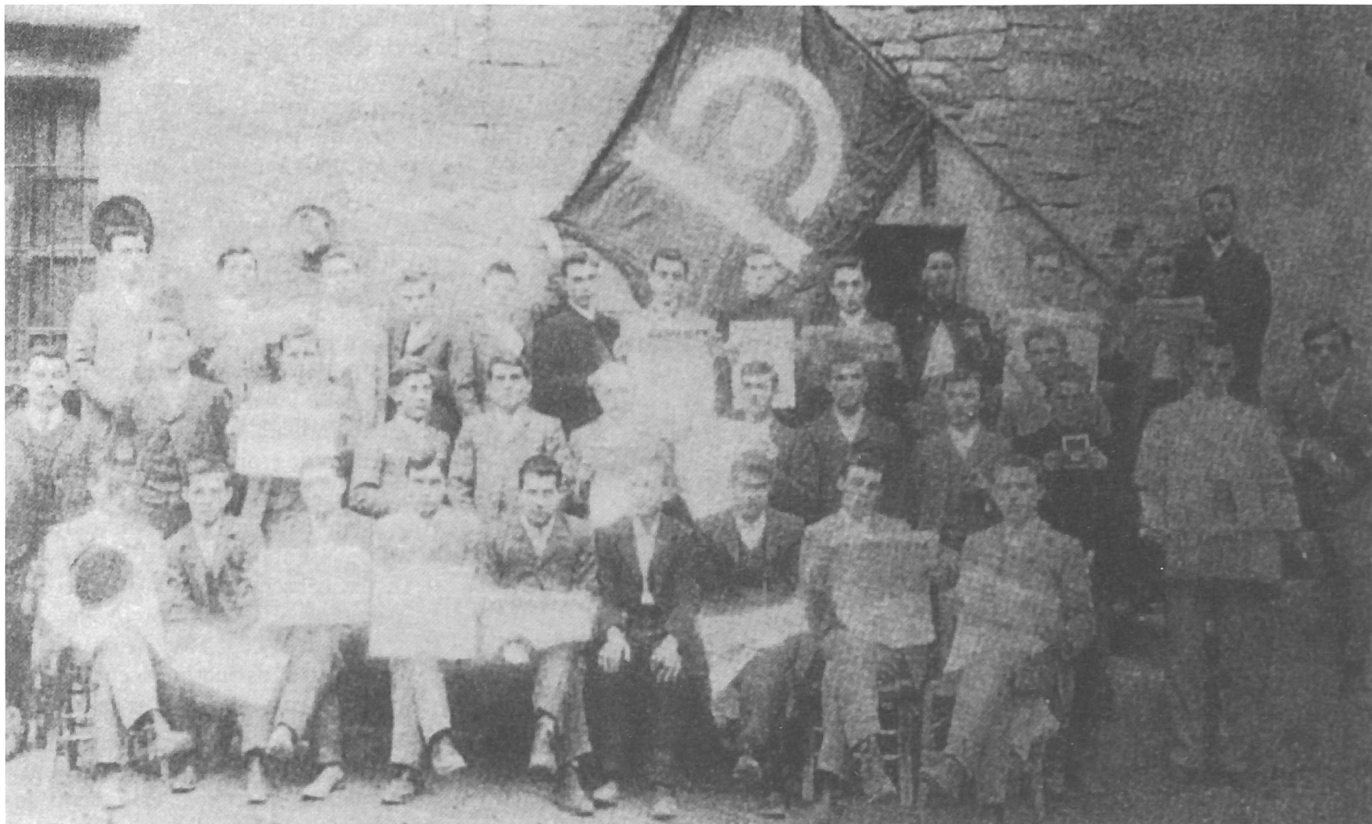
Una de les primeres activitats que es dugueren a terme fou l'establiment d'una escola per a obrers. La voluntat d'incidir en la situació educativa dels més joves fou una de les constants del moviment obrer mallorquí en un context en el qual la situació escolar era força precària.

L'escola de la Unió Obrera Balear es va inaugurar el 23 d'abril de 1882 i des d'un principi va gaudir d'excel·lents equipaments i de material pedagògic de qualitat, que contrastava amb la situació de precarietat de nombroses escoles. Des

Publicació de la Unió Obrera Balear (El moviment obrer a les Balears (1869-1936), Documenta Balear)

dels diferents periòdics republicans —com *El Demócrata*, *El Isleño* o *El Comercio*— es feia especial èmfasi en el local on s'ubicà, ja que gaudia d'espai i de llum suficients i no hi havia humitat, cosa freqüent en molts centres escolars d'aleshores. Pel que fa al material, des d'un principi es dotà d'una biblioteca, de taules individuals, material d'escriptori, mapes, quinquès per a les classes nocturnes, etc.

Fotografia de les Joventuts Socialistes de Llucmajor, a començament de segle (*El moviment obrer a les Balears...*)

La biblioteca fou possible gràcies a les gestions d'Alexandre Rosselló i d'Ubaldo R. Quiñones, el qual va aconseguir que el Ministeri de Foment concedís una partida de llibres per a l'entitat. Alexandre Rosselló féu també una donació de volums. Aquesta biblioteca va arribar a tenir més de 500 llibres i a rebre més de seixanta publicacions periòdiques.

Inicialment s'impartiren classes d'ensenyament primari i les matèries de tenidoria de llibres i francès. El maig de 1883 es crearen seccions de gimnàstica, cant coral, música i dibuix. El 1884 les classes eren: primer i segon ensenyament, tenidoria de llibres, francès, alemany, declamació, solfeig i gimnàstica i el 1885 s'hi afegí l'aritmètica. L'escola fou dirigida inicialment per Fèlix Mateu i més tard (1884) per una junta d'instrucció presidida per Antoni Villalonga Pérez. Al cap de poc temps es creà una escola per a al·lots.

Molt en consonància amb els objectius de l'entitat, de promoure institucions destinades al millorament de les condicions de vida dels sectors populars, l'abril del 1882 es va crear una caixa d'estalvis escolar, en la qual els al·lots periòdicament dipositaven petites quantitats i fomentaven així hàbits d'estalvi.

L'extensió de la Unió Obrera Balear pels pobles de Mallorca féu que en alguns indrets es creassin escoles, tot i que amb recursos força menors. Així, almanco n'hi va haver a Capdepera i al Coll d'en Rabassa.

Una vegada desapareguda la Unió Obrera Balear, cap al decenni dels noranta del segle passat, el moviment obrer va estar dirigit i protagonitzat en bona part pels socialistes. La creació d'una federació local, en la qual s'ubicaren totes les societats obreres, va permetre que es duguessin a terme multi-

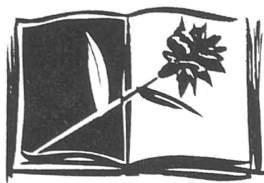
Restaurant **SA FONDA**

ESPECIALITATS

CABRIT DE MUNTANYA - PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 971 51 70 22 • LLUC

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
Cp 07001

BLANQUERNA

Sant Joaquim, 9
Cp 07003

S'ARENAL

Gaspar Rul-lan, 5
Cp 07006

MOLINAR

Xadó, 7
Cp 07008

RAFAL VELL

Pere Ripoll i Palou, 9
Cp 07008

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
Cap 07013

ESTABLIMENTS

Pça. Immaculada, 3
Cp 07010

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
Cp 07013

SON FORTEZA

St. Isidre Llaurador, 25
Cp 07005

SON GOTLEU

Regal, 105
Cp 07008

GÈNOVA

Barranc, 22
Cp 07015

EL TERRENO

Nigul, 1
Cp 07015

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
Cp 07007

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
Cp 07007

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
Cp 07012

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
Cp 07002

SON XIMELIS

Cap Enderrocot, s/n
Cp 07011

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas i Franch, 4
Cp 07001

SON CLADERA

Cala Serena, 3
Cp 07009

SA INDIOTERIA

Gremi de Tintorers, 2
Cp 07009

SIOPJ

Pere d'Alcàntara Penya, 11
Cp 07006

Ajuntament de Palma

COORDINACIÓ DE BIBLIOTEQUES DE BARRIADA DE L'AJUNTAMENT DE PALMA:
C/ DE L'ALMUDAINA, 7 A - CP 07001 - TEL. 971 71 87 95

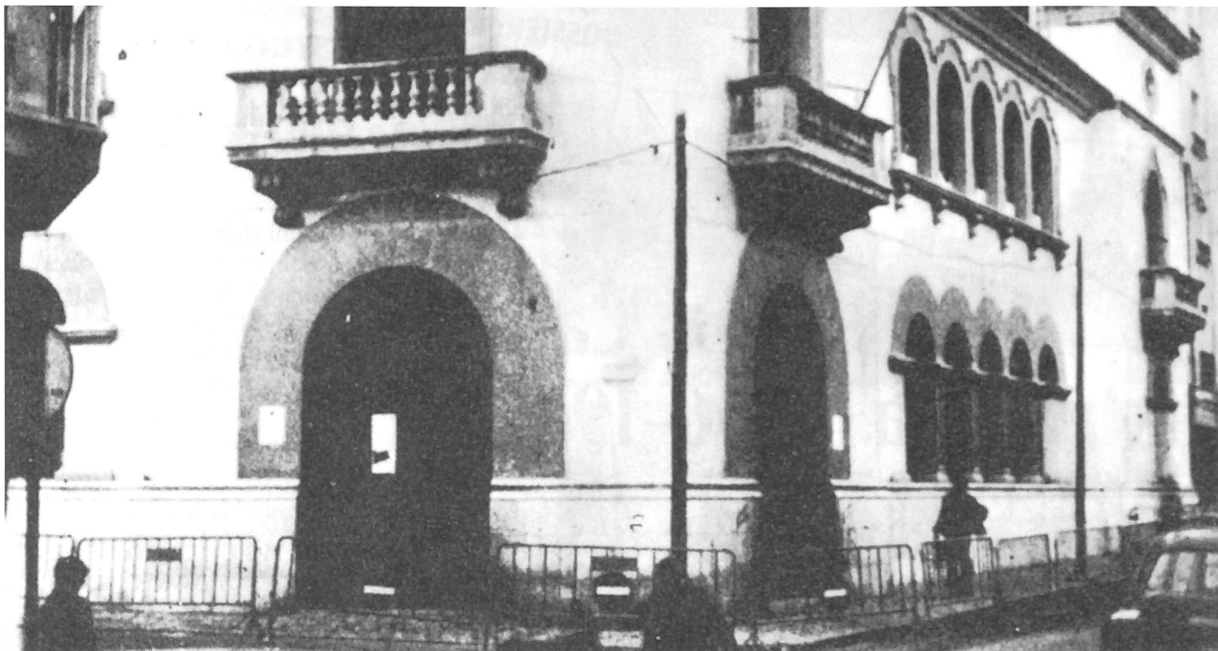
tud d'iniciatives al marge de les estrictament sindicals. El 1887, de la mà de Baltasar Champour, es va crear el Centre Instructiu Obrer, que funcionà com a centre escolar per a obrers i fills d'obers i com a centre de conferències. Podien formar-hi part els membres de les societats obreres de la Federació, els seus fills i qualsevol al·lot encara que no tengués cap vinculació amb cap societat. Aquest centre es finançava amb els fons de la mateixa federació i amb aportacions de les societats obreres i de l'Ajuntament de Palma. Entre 1899 i 1990 fou presidit per Pere Canyelles, que fou seguit en el càrrec per Francesc Roca, Joan Lladó i Jaume Vicens. S'impartien tres graus: elemental (amb assignatures d'aritmètica, geografia, geometria i història sagrada), mitjà (història d'Espanya, física, química i agricultura) i superior (àlgebra, ciències físiques, història natural, agricultura ampliada, indústria i comerç). Aquestes assignatures es feien en dos tornos: diürn i nocturn.

Si bé al principi, a causa de la important aflluència d'alumnes, s'havia de reservar plaça amb antelació, el nombre d'assistents va descendir a causa de la impossibilitat d'assistir amb regularitat a les classes. De fet, l'absentisme escolar esdevé un calibrador de les penúries de moltes famílies obreres, que havien de sacrificar la instrucció dels seus fills sovint a canvi d'un sou ínfim. Per això el Centre Instructiu incentivava els millors alumnes amb obsequis, com un tall de calçons de llana o de camisa de franel·la, gorres, mocadors, etc.

A la Part Forana, a mesura que es divulgà l'associacionisme obrer, els locals de les societats obreres esdevingueren indrets d'oci i d'educació, tot i la precarietat de mitjans. Així, es crearen escoles a les societats obreres de Llucmajor (1902), Manacor (1902), Felanitx (1909) i Alaró (1910).

No es pot deixar de banda tampoc la tasca pedagògica duta a terme pels anarquistes. Tant socialistes com anarquistes coincidien a afirmar que el triomf dels seus ideals i projectes polítics havia d'anar precedit d'una educació sòlida i per això s'impregnaren d'una mentalitat pedagògica: l'educació i la cultura enteses i modelades sobre unes bases racionalistes i científiques. Aquesta concepció duia implícit el rebuig de les dues institucions de l'educació oficial —Estat i Església—. Per això des del moment en què es creava una escola en un centre obrer que no incloïa l'ensenyament de la religió, es produïa un enfrontament dialèctic amb el clergat local, que procurava impedir-hi l'assistència del jovent del municipi.

El segon camp d'anàlisi és el de la presència activa de joves en el si del moviment sindical mallorquí. Que els al·lots s'incorporaven aviat al món laboral era un fet evident i constatat. Això féu que les societats obreres, en els seus estatuts, determinassin que l'edat mínima per poder ingressar-hi eren els 14, els 15 o els 16 anys, segons els casos. Generalment molts joves accedien al món sindical a partir de la vinculació dels seus pares al món obrerista. A partir de la història oral es constata que molts joves acompanyaven els seus pares en actes o celebracions diverses, com la Diada del Primer de Maig, representacions teatrals als locals de les societats obreres, mítings, etc. D'aquesta manera aviat s'hi integraven. És per això que si fullejam les llistes d'associats veim que és relativament fàcil trobar molts membres d'una mateixa família. Fos per vinculació familiar o no, el cas és que trobam un gran nombre de joves que intervenen de manera molt diversa en el moviment obrer. Així, a sa Vileta (Palma) a principi de segle els

Darrer edifici
de la Casa del
Poble de Palma
(Cent anys de la
Història de les
Balears)

joves de la barriada crearen una càtedra teatral amb la intenció de recaptar doblers i destinar-los a la societat obrera existent. Actes semblants els trobam a Manacor, dirigits pel mestre de l'escola obrera Joan Ramis, i a Lluçmajor.

Una altra iniciativa molt interessant fou la creació, en el decenni dels vint, de la societat Salut i Cultura, a la Casa del Poble de Palma. El desembre de 1924 Sebastià Ferretjans va proposar la creació d'una societat estrictament cultural destinada als més joves, en la qual es podria promocionar la música, el teatre, la lectura i els esports. Ferretjans pretenia seguir el model iniciat per les Joventuts Socialistes a la Casa del Poble de Madrid. Així el gener del 1925 se n'aprovà el reglament, tot i que inicialment tengué una existència mot efímera. No fou fins al febrer de 1927 quan Ignasi Ferretjans va donar una embranzida important a aquesta societat cultural, amb l'organització regular d'iniciatives culturals i recreatives. Molt activa fou la càtedra teatral dirigida per Jaume Balaguer, que destinava bona part dels recursos obtinguts per finançar moviments vaguístics i reivindicatius. Tota aquesta activitat es va completar amb la creació d'una coral, una banda de música i una biblioteca.

A la Part Forana, una de les experiències més interessants es va dur a terme a Alaró. En aquest municipi els membres més joves de la societat La Recompensa del Obrero crearen La Aurora, que funcionà com a societat instructiva. Es va dedicar bàsicament a organitzar vetllades literàries i musicals i a la lectura comentada en grup. Així, en els locals de l'associació també es formà una petita biblioteca.

Des de les societats obreres i des dels partits polítics afins es propicià que els més joves creassin seccions juvenils polítiques. El 1907, de la mà de Jaume Bauçà i de Joan Marroig, sorgiren a Palma les joventuts socialistes. Des d'aleshores ençà, tot i actuar de manera irregular, de dissoldre's en diferents ocasions i de tornar a reeixir, sempre hi va haver un grup de joves tant de Palma com d'arreu de la Part Forana que incidien en el panorama sociopolític local a través d'aquesta organització. La seva activitat més visible era la participació propagandística durant les campanyes electorals. Pel que fa al Partit Comunista, les seves joventuts no es constituïren fins al juliol de 1936. ■

Manel Santana i Morro

"SA NOSTRA"

Obra Social i Cultural

Joventuts d'Acció Catòlica a Mallorca (1936-1955)

En el present article farem un breu recorregut històric per la Mallorca del primer franquisme i, més concretament, pel desenvolupament d'unes associacions juvenils catòliques molt lligades a les estructures diocesanes i parroquials. Per aquest motiu, i d'altres que ara no vénen al cas, l'associacionisme catòlic del període en qüestió presentava moltíssimes continuïtats en referència a etapes precedents. Així doncs, observem la pervivència, d'una banda, de les congregacions marianes, les Filles de Maria, l'Apostolat de l'Oració, entitats, totes, catòliques nascudes abans de la Restauració (1874-1923); i, d'altra banda, d'entitats sorgides en l'etapa de la Restauració, com per exemple els cercles d'obres catòlics, els sindicats catòlics, els patronats obrers, etc.

Les dates escollides com a inici i final del nostre objecte d'estudi no són aleatòries. Iniciem la reconstrucció històrica l'any 1936, perquè començava un nou període polític caracteritzat, entre d'altres coses, per una ruptura total respecte de l'època anterior i per una hegemonia indiscutible de l'Església catòlica en la vida social, política, econòmica i cultural de l'Estat espanyol. Foren, en definitiva, els moments en què es va consolidar un nou sistema polític i religiós anomenat "nacionalcatolicisme", terme àmpliament acceptat per tots els estudiosos de l'Església catòlica espanyola en el món contemporani, i que justificà la preeminència de l'Església catòlica dins la societat i la política del moment.

Feim coincidir la data final de l'estudi amb el trasllat de l'aleshores bisbe de Mallorca, Joan Hervàs i Benet (1947-1955), a Ciudad Real. Per tant, la cronologia escollida abraça els pontificats del bisbe Josep Miralles i Sbert (1932-1947) i de l'abans esmentat.

La nostra pretensió és oferir, en primer lloc, una visió panoràmica de com s'articulava la joventut mallorquina entorn a dos elements: la parròquia i les congregacions religioses. I, en segon lloc, l'articulació a l'illa d'una organització uniformitzadora i centralitzadora d'àmbit estatal com fou l'Acció Catòlica. Permeteu-me un matís fonamental: l'Acció Catòlica esdevingué una organització articulada per un conjunt d'associacions ja existents i d'altres de recent creació; per tant, podem dir que es tractava d'una associació d'associacions.

1. NAIXEMENT I IMPLANTACIÓ DE LES JOVENTUTS D'ACCIÓ CATÒLICA A MALLORCA (1932-1950)

L'Acció Catòlica a Mallorca, com a organització d'apostolat seglar depenent directament de la jerarquia, començà a implantar-se a partir de l'any 1932, arran de la convocatòria del Sínode diocesà (22 oct.1932) i per ordre expressa del bisbe Miralles. En les constitucions sinodals es dedicà un capítol (núm. 4) a l'Acció Catòlica, al seu establiment i a les normes per les quals s'havia de regir.¹

El model implantat fou el mateix que el posat en funcionament a Itàlia per obra del papa Pius XI (1922-1939), anomenat amb justícia "el papa de l'Acció Catòlica", i que pretenia rompre l'apatia general dels seglars cristians arreu d'Europa amb una nova estructura integradora, jeràrquica i centralitzada entorn a tres eixos: Estat, diòcesi i parròquia.

En l'àmbit de l'Estat espanyol, aquest objectiu fou assolit el mes de novembre de 1929 quan se celebrà a Madrid el primer Congrés Nacional d'Acció Catòlica, des del qual se n'estimulava la promoció a totes les diòcesis de l'Estat.²

Com hem dit abans, a Mallorca no s'articulà fins que el bisbe Miralles va constituir la Federació Diocesana d'Acció Catòlica (10 nov. 1932), amb la Junta Diocesana, els organismes generals de les quatre branques —d'homes, dones, joves i al·lotes— i les Juntes Parroquials de totes les parròquies de la diòcesi. Aquesta nova articulació del Moviment Catòlic mallorquí pretenia conjuntar, des del punt de vista jurídic, totes les associacions i obres d'apostolat laical existents aleshores a la nostra diòcesi, mitjançant la publicació en el bolletí del bisbat d'una relació d'associacions connectades i adherides.

La qüestió que cal plantejar ara és la següent: quines foren les associacions juvenils adherides i connectades jurídicament a l'Acció Catòlica sense, òbviament, perdre la seva autonomia? Entre les connectades caldria destacar Acció Cristiana (associació juvenil masculina creada a Palma l'any 1931 i que a moltes parròquies es transformà en la Joventut Masculina d'Acció Catòlica), Joventut Seràfica (pares franciscans) i Joventut Antoniana (pares caputxins). Entre les adherides podríem assenyalar, entre d'altres, les Congregacions Marianes de menors, la secció menor de la Congregació de les Filles de Maria i el Rebañito del Niño Jesús.³

Moltes d'aquestes juntes parroquials tingueren una existència purament nominal i el seu èxit o fracàs estava condicionat a l'interès i a la dedicació dels preveres de cada lloc. No obstant això, el 10 de juny de 1934 la branca d'al·lots celebrà a Lluc la seva primera assemblea diocesana amb 5.000 participants, la branca de joves ho féu el 24 de novembre de 1935 i la de dones el maig de 1936.

Les condicions polítiques i socials idònies per al desenvolupament d'una Acció Catòlica, jeràrquica, centralitzada i totalitzadora aparegueren al final de la guerra incivil (1936-1939) i en uns moments en què a l'Església espanyola li foren atorgats enormes privilegis, entre d'altres el control de l'educació i la moralització del jovent espanyol. Així doncs, l'Acció Catòlica Espanyola entrà en un procés de reorganització a fi que permetés ser l'instrument de renovació social que pretenia la jerarquia espanyola.

L'Associació de Joves d'Acció Catòlica té assignada, segons els reglaments de la *Reorganización de la Acción Católica Española* (1939), una doble finalitat: activa i formativa. Per tant, es tractava de l'adquisició d'una sòlida formació personal, religiosa, moral, social i cultural per tal d'actuar en la vida privada i pública, segons els principis de l'Evangeli i les normes de l'Església. El doble objectiu es concretà en algunes activitats específiques, com són els exercicis espirituals (formació ascètica), l'organització de conferències, cursets i lectures (formació cultural catòlica també oberta a joves no membres d'Acció Catòlica), la celebració de catequesi entre els joves dels nuclis de població desatesos, la creació de propaganda afavorint la difusió de la premsa catòlica i organitzant petites biblioteques circulants, el disseny de campanyes de caritat i d'assistència social amb el foment de les Conferències de Sant Vicenç de Paül i, finalment, el foment i la pràctica d'esports, pelegrinatges i excursions educatives entre el jovent.

Per les dades disponibles fins aleshores a l'Arxiu de la Cúria Diocesana, secció "Acció Catòlica", i per les dades oferides a la revista mensual *Jóvenes de Acción Católica* (set. 1941- des. 1945), després anomenada *Proa* (gen. 1946 - des. 1961), la branca dels joves d'Acció Catòlica de Mallorca estava submergida en un doble procés de reconstrucció qualitatiu i quantitatiu durant els anys quaranta.

La documentació consultada ens indica la constitució provisional de 32 centres de joves i la constitució definitiva de 28 entre els anys 1940 i 1950. La llista provisional és la que presentam a continuació: Banyalbufar i Campos (1940); Muro, Port de Pollença i Gènova (1941); Bunyola, Ramon Llull (intern Inca), Portocolom i Sant Nicolau (1942); Costitx, Esporles, Pares Teatins (intern), Sant Sebastià i Santa Creu (1943); la Soledat (1944); Inca (1945); Binissalem, Estellencs, Pla de na Tesa i Santa Maria (1947); la Victòria (Sóller), Alcúdia, Moscarí, Pont d'Inca, Son Macià, Son Valls i la Salut del Terreno (1948); Sant Jordi, Son Rapinya, Son Sardina i l'Institut Ramon Llull (1949), i, per últim, Pollença (1950).

Des del punt de vista qualitatiu, s'anaren organitzant jornades diocesanes de joves i d'aspirants (secció dins la branca dels joves que enquadrava els al·lots entre 11 i 16 anys) a mesura que el nombre de centres augmentava i s'articulaven els organismes diocesans. Així doncs, el mes de juny de 1940 ja es concentraren a Lluc més de 400 aspirants vinculats a 24 centres.

Dia Diocesà de l'Aspirant (Algaida, maig de 1955)

Un altre element de cohesió organitzativa fou la celebració dels anomenats "Días de Retiro comarcal", consistents en una reunió de pietat de tots els joves d'Acció Catòlica d'una mateixa comarca. No menys importants foren els cursets de formació tant per a aspirants com per a dirigents, i les contínues assemblees comarcals per discutir i resoldre problemes materials i espirituals dels joves d'Acció Catòlica.

Els actes de projecció externa també foren presents en la dinàmica associativa dels centres juvenils, que es convertiren en una mena de manifestació del poder social que tenia l'Església en la immediata postguerra i, també, en una forma d'exterioritzar la força de l'associacionisme juvenil catòlic enfront de la Falange, l'altre focus d'associacionisme permès en aquells moments. Els més significatius foren, sens dubte, els "Días Diocesanos del Aspirante", que consistien en unes convocatòries i trobades anuals de tots els centres d'aspirants de la diòcesi a un poble diferent. Es solien reunir més d'un milenar d'aspirants, que portaven els seus estendards; després eren rebuts a l'entrada de la localitat per les autoritats civils i eclesiàstiques i per tot el poble en general, mentre cantaven l'himne de Joventuts; posteriorment, celebraven una missa a la parròquia i a continuació es dirigien a la plaça Major i celebraven una "Fiesta del Aire", que es basava en la pràctica de jocs infantils. La diada finalitzava amb una "hora apostòlica" i amb el discurs del delegat diocesà.

Tal vegada ens resta fer una breu ressenya sobre l'organització i la participació dels joves mallorquins en el pelegrinatge a Santiago de Compostel·la, organitzat pels Joves d'Acció Catòlica Espanyola i desenvolupat durant els dies 28 i 29 d'agost de 1948. La majoria dels historiadors de l'Església contempo-

rània veuen en aquest pelegrinatge la culminació de l'Acció Catòlica de postguerra, triomfal, heroica, ascètica, sacramentalista i, sobretot, molt compromesa amb la restauració i la integració cristiana de tota la societat.

A més, la celebració d'aquest acte massiu suposà un punt d'inflexió en l'esdevenir de l'Acció Catòlica. En efecte, després de Santiago es pogué observar l'afloreament de quatre línies ideològiques en el si de la JACE (Joventut d'Acció Catòlica Espanyola): la que proposava mantenir les coses tal com estaven fins aleshores, la proposta d'una Acció Catòlica pelegrinant que culminava amb la ruta de Fàtima, els que pretenien una Acció Catòlica especialitzada, i el sorgiment de l'anomenat "bloc cursetista" (aquesta darrera línia evolutiva l'analzarem en el següent apartat).

La mística del pelegrinatge fou una constant en la branca dels joves d'Acció Catòlica de Mallorca. Els cursets de formació de "Jefes de Peregrino", els d'"Adelantados de Peregrinos", els pelegrinatges comarcals a diferents monestirs de la nostra geografia (Santa Maria de Cura, Lluc, Santa Llúcia de Mancor, Nostra Senyora de Bonany de Vilafranca, Santa Magdalena d'Inca...), fins arribar al Congrés de Lluc (25 d'abril de 1948) en què, entre d'altres coses, es proposà un pelegrinatge de la imatge de la Verge de Lluc per tots els pobles de Mallorca sota la custòdia i la vigilància del Consell Diocesà dels Joves d'Acció Catòlica, foren activitats concretes en què l'efervescència pelegrina arribà a la seva màxima intensitat.

Segons dades aportades per la revista *Proa* (1946-1961), òrgan d'expressió del Consell Diocesà dels Joves d'Acció Catòlica i suplement del *Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca*, la xifra de pelegrins mallorquins fou de 624. Per comarques, la divisió és la que a continuació exposam: Bonany, 115; Cura, 70; Palma, 204; Sant Salvador, 71; i, per últim, Santa Magdalena, 146.⁴

La Joventut Femenina d'Acció Catòlica de Mallorca s'estructurà, ja ho hem assenyalat en retxes precedents, l'any 1934 i creà l'any següent la revista mensual *Excelsior* (1935-1939) com a òrgan d'expressió i de propaganda de la Unió Diocesana d'Al·lotes d'Acció Catòlica.

Les dones i les al·lotes d'Acció Catòlica tingueren un paper subordinat a les branques masculines de l'organització, tal com succeïa amb la resta de la societat. Per tant, des de l'Acció Catòlica es plantejà un model de dona submissa i lligada exclusivament a les tasques domèstiques i a activitats programades per la parròquia. Així doncs, les activitats proposades per la Joventut Femenina d'Acció Catòlica es reduïren únicament a dos camps molt concrets: la pietat i la moralitat. D'una banda, les intenses campanyes de moralització social foren duites a terme i dirigides per les al·lotes d'Acció Catòlica de la nostra diòcesi, però atorgant a la dona un paper primordial dins la cohesió i el manteniment de la moralitat en el si de la família. De l'altra, els actes de pietat foren executats quasi tots de sagristia cap a dintre.

De totes maneres, en un model organitzatiu tan estricte i estructurat com és el de l'Acció Catòlica, les similituds i comunitats entre les branques d'al·lots i d'al·lotes són molt més abundants que les dissimilituds i divergències. Per tant, a nivell d'estudi i de formació ambdues associacions plantejaren el mateix tipus d'activitat, això és, la fundació de Cercles d'Estudi, dirigits o bé per un consiliari o bé, si no n'hi havia, per un seglar especialment seleccionat.

El «Curs Fonamental de la Joventut Femenina d'Acció Catòlica» constava de disset cercles d'estudi, vuit relacionats amb aspectes teològics i doctrinals, i nou amb el funcionament de l'Acció Catòlica. El caràcter proselitista del curs és prou evident, sobretot tenint en compte que aquests cercles s'obrien també a no militants.

En resum, l'Acció Catòlica malloquina dels anys quaranta presenta un model educatiu i cultural conservador i reproductor d'un sistema ja esmentat, que es fonamentava en el concepte d'autoritat i jerarquia, malgrat ser una institució de l'Església catòlica espanyola que girava entorn a una activitat educativa no formal i amb una determinada acció social, és a dir, que no pertanyia a l'ensenyament reglat.

2. LES JOVENTUTS D'ACCIÓ CATÒLICA EN EL PRIMER LUSTRE DELS ANYS CINQUANTA

A final dels anys quaranta i principi dels cinquanta es consolidà, en el si del Consell Diocesà de Joves d'Acció Catòlica, un nou model d'Acció Catòlica, basat en una profunda renovació espiritual del jove i un major compromís i preocupació pels ambients que l'envolten. Ens referim a l'origen (1949) i desenvolupament dels Cursets de Cristiandat, que ultrapassaren, no només els límits dels joves d'Acció Catòlica (el primer curset per als homes es féu l'any 1954), sinó també de qualsevol estructura d'apostolat seglar. Per tant, podem afirmar, sense por, que fou un moviment que nasqué gràcies als esforços i les preocupacions d'una forma d'apostolat seglar molt concret com fou l'Acció Catòlica, però ben aviat la superà i, fins i tot, es convertí en un camí de renovació espiritual per a qualsevol membre de l'Església.⁵

Tampoc no podem oblidar que foren uns anys de consolidació i d'expansió d'una "obra marginal" d'Acció Catòlica dins la branca dels joves. Ens referim a l'Obra Atlètica Recreativa (OAR) "Águilas", que tenia l'objectiu de captar joves per a l'Acció Catòlica mitjançant la pràctica d'activitats esportives i recreatives diverses.

L'OAR "Águilas" fou reconeguda oficialment en l'àmbit estatal en el context de les jornades de presidents diocesans de Lanjarón (1948) i amb l'expressa finalitat de l'educació del jove per l'esport i la recristianització de l'àmbit esportiu. No obstant això, a Mallorca ja s'havia creat el juliol de 1947 gràcies a l'impuls de la VIII Assemblea Diocesana dels joves d'Acció Catòlica.

Durant el curs 1949-50 tingué un gran impuls l'OAR de Sóller, que tenia en aquells moments un equip de gimnàstica, un de futbol i un de bàsquet. Doncs bé, malgrat l'expansió de l'obra a diferents centres d'Acció Catòlica, el més important fou la seva articulació diocesana a través de les anomenades Exhibicions Diocesanes. Consistien en una trobada dels diferents centres de tota la diòcesi per a la realització d'activitats esportives diverses i la celebració de les finals dels torneigs organitzats durant el curs.

Un altre element de cohesió molt important fou la constitució de la Delegació Diocesana de l'OAR durant el mes d'octubre de 1951 (el primer delegat de l'OAR fou Onofre Arbona Miralles).⁶ A partir d'aquesta data, s'iniciaren competicions en l'àmbit local, comarcal i diocesà, amb una certa regularitat. D'aquí que els dies 14 i 15 de juny de 1952 es pogueren dur a terme les I Exhibicions Diocesanes.

De totes maneres, no ens enganyem. L'OAR "Águilas" no s'escampà a tots els centres d'Acció Catòlica de la diòcesi, sinó que només podem parlar d'una vintena de centres. La prova més evident d'aquest fet, la tenim en l'aparició d'un article a la revista *Proa* (agost de 1952) que fa esment a la necessitat que l'OAR arribi a tots els centres de la diòcesi.

Posam punt i final a aquesta etapa amb el trasllat del bisbe Joan Hervàs i Benet a la diòcesi de Ciudad Real (abril, 1955) i amb l'entrada d'un nou bisbe, Jesús Enciso Viana (setembre, 1955). Aquest canvi de bisbes suposà també un canvi en la pastoral duita a terme fins aleshores. El bisbe Hervàs havia potenciat enormement les branques juvenils de l'Acció Catòlica, sobretot la dels joves, la qual va ser dotada d'un alt grau d'autonomia. Però amb l'arribada del nou bisbe, s'aconseguí redreçar la situació amb la consegüent dimissió (1957) de tots els integrants del Consell Diocesà de Joves d'Acció Catòlica. Llavors, l'Acció Catòlica mallorquina partí cap a una nova etapa, la dels moviments especialitzats. Però això és una altra història.

3. CONCLUSIONS

La reorganització de l'Acció Catòlica Espanyola (ACE) a partir de l'any 1939 s'ha d'emmarcar en el context d'un programa de reconstrucció social i religiosa, dissenyat per les autoritats civils i religioses del nou estat sorgit després de la guerra dels tres anys.

Dins aquest programa esdevingué fonamental l'àmbit educatiu de la joventut. L'educació, tant la formal o institucional com la informal, fou un dels pilars bàsics de la tasca recristianitzadora i moralitzadora posada en marxa per l'Església catòlica espanyola. Les activitats esportives, recreatives i culturals centraren bona part dels esforços fets en matèria d'educació informal; tenien un doble objectiu: en primer lloc, ser instrument de captació del jovent mitjançant la diversió per després introduir-hi valors religiosos i morals; i, en segon lloc, aconseguir un finançament suficient per als centres parroquials d'Acció Catòlica. Això ens permet arribar a la conclusió que aquestes activitats estaven obertes a tots els al·lots i a totes les al·lotes de cada parròquia, sense posar cap tipus de filtre polític, econòmic i, fins i tot, ideològic.

Els models formatius i pedagògics que proposaren gairebé tots els moviments juvenils catòlics mallorquins del primer franquisme tingueren un caire conservador i reproductor del sistema social i econòmic aleshores vigent. Les qüestions morals, d'ordre i de recristianització de la societat estigueren sempre presents en totes les tipologies d'activitats plantejades. ■

Joan Josep Matas Pastor

BIBLIOGRAFIA

ANDRÉS-GALLEGO, J. - PAZOS, A. M^a. *La Iglesia en la España Contemporánea (1936-1999)* 2. Madrid: Ediciones Encuentro, 1999, 372 pàgs.
 BARTOLOMÉ MARTÍNEZ, B. (Coord.). *Historia de la acción educativa de la Iglesia en España. II. Edad Contemporánea*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1997, 1.024 pàgs.
 ESTELRICH COSTA, J. «Nota històrica sobre el laïcat a l'Església de Mallorca», dins *El laïcat a l'Església de Mallorca. Reflexions i propostes*. Palma: Publicacions de la Delegació d'Apostolat Seglar, núm. 1, 1998, pàgs. 68-74.
 FORTEZA PUJOL, F. *Historia y memoria de Cursillos*. Barcelona: Ed. La llar del llibre, 1991, 238 pàgs.
 LLABRÉS MARTORELL, P. «Plantejaments i moviments apostòlics a Mallorca des de la fundació de l'Acció Catòlica fins al Concili Vaticà II»,

dins *Comunicació*, núm. 48-49, gener-abril 1987, Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, pàgs. 47-63.

MONTERO GARCÍA, F. «El factor católico en los antecedentes de la guerra civil. Del Movimiento Católico a la Acción Católica», dins AROSTEGUI, J. (Coord.). *Historia y Memoria de la Guerra Civil. Encuentro en Castilla y León (Salamanca, 24-27 de septiembre de 1986)*. León: Consejería de Cultura y Bienestar Social de la Junta de Castilla y León, 1988, pàgs. 147-170.

RAGUER, H. «L'Església i el règim de Franco», dins *Afers*, núm. 22, 1995, pàgs. 541-554.

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

JUVENTUD DE ACCIÓN CATÓLICA (maig, 1938 - agost, 1941). Revista mensual del Consell Diocesà de la Joventut masculina d'Acció Catòlica i Suplement del *Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca*.

JÓVENES DE ACCIÓN CATÓLICA (setembre, 1941 - desembre, 1945). Continuació de l'anterior.

PROA (gener, 1946 - desembre, 1961). Continuació de l'anterior. A partir del mes de març de 1957 fou també l'òrgan d'expressió del Consell Diocesà dels Homes d'Acció Catòlica.

EXCELSIOR (1935-1939). Revista mensual de la Joventut Femenina d'Acció Catòlica de Mallorca.

NOTES

(1) ESTELRICH COSTA, J. «Nota històrica sobre el laïcat a l'Església de Mallorca», dins *El laïcat a l'Església de Mallorca. Reflexions i propostes*. Publicacions de la Delegació d'Apostolat Seglar, núm. 1, Palma, 1998, pàg. 69.

(2) MONTERO GARCÍA, F. «El factor católico en los antecedentes de la guerra civil. Del Movimiento Católico a la Acción Católica», dins AROSTEGUI, J. *Historia y memoria de la guerra Civil. Encuentro en Castilla y León*, Junta de Castilla y León, 1988, pàgs. 149-150.

(3) BOBM (*Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca*), LXXII, núm. 21, 1932, novembre, 15, pàgs. 503-517.

(4) *PROA*, 118-119, setembre-octubre, 1948, «Peregrinos a Santiago», pàg. 6.

(5) MATAS PASTOR, J. «Origen y desarrollo de los Cursillos de Cristiandad (1949-1975)», dins *I Congreso de Historia de la Iglesia en España y en el mundo Hispánico*, Madrid, octubre, 1999, inèdit.

(6) Abans de la constitució de la delegació de l'OAR "Águilas" amb un caire autònom, el Consell Diocesà dels Joves d'Acció Catòlica de Mallorca estava constituït, entre d'altres, per un delegat "Águilas", Raimon Pinya Enrich. *PROA*, 147, febrer, 1951, pàg. 6.

■ MARGALIDA PUJALS i MAS

DOSSIER: La joventut
a Mallorca
a través
de la història

La proposta associativa del darrer franquisme: els teleclubs

Els teleclubs no foren una iniciativa exclusiva de l'Estat franquista. Als anys trenta la UNESCO en dugué a terme diverses experiències a França i al Japó, on s'aprofità l'atracció dels nous mitjans de comunicació —la ràdio i després la televisió— per reunir grups de veïns i posar en comú diferents experiències.

En el cas espanyol, igual que la pràctica totalitat d'iniciatives culturals, es varen haver de modelar al servei del règim polític vigent: el franquisme. Moltes zones rurals durant els anys de la Segona República havien engegat àmplies reformes en matèria cultural (biblioteques, projectes de renovació educativa, edificis escolars, publicacions periòdiques d'àmbit local, etc.), que es varen veure interrompudes de forma brusca el juliol del 36. A partir d'aleshores, primer a causa dels efectes de la terrible postguerra i després arran del canvi econòmic i el despoblament d'aquestes zones, el nivell cultural experimentà un seriós declivi, que es traduí en un immobilisme i un aïllament cultural dels sectors populars de la població, sovint condemnats a la desinformació i a l'apatia. Per tal de pal·liar aquesta situació, varen néixer els teleclubs com una proposta cultural i ideològica franquista.

Els teleclubs eren entitats generalment ubicades en àrees rurals, que tenien com a finalitat «consegüir una apertura cultural y a través de ella una 'recuperación' de las gentes de estos pueblos a la vida nacional.»¹

El primer teleclub de l'Estat es va inaugurar el 25 de novembre de 1964 a la localitat de Mantilla la Seca (Zamora). Tres anys després, ja n'hi havia 1.709 a tot l'Estat (quatre a Mallorca i cinc a Eivissa). S'havien d'ubicar a les zones més poc afavorides pel desenvolupament cultural, en general poblacions rurals que no disposaven de les infraestructures adequades o nuclis de població creats gairebé sense recursos per acollir els transvasaments de població que caracteritzaren bona part dels anys seixanta i setanta a l'Estat espanyol. Tal com el mateix nom indica, aquestes associacions varen mantenir una estreta relació amb el fenomen televisiu que va copiar l'actualitat dels anys seixanta. Hem de tenir present que en aquells anys el televisor era un element de luxe, al qual moltes famílies no tenien accés i el fet de poder gaudir-ne a través d'una quota de soci minsa va contribuir a popularitzar els teleclubs. Al voltant de la televisió es reunien famílies i grups de

Els antics locals parroquials sovint foren els indrets on se situaren els teleclubs. Encara podem trobar vestigis dels antics teleclubs, com és el cas del de Santa Eugènia (del llibre *Classificació 3R. El cinema a Mallorca*. Documenta Balear)

joves que trobaven en aquests locals un lloc on compartir vivències i conèixer el que un mitjà de cobertura mundial els oferia. A més, el teleclub donava la possibilitat de gaudir de funcions teatrals i projeccions cinematogràfiques, tenir accés a un important fons bibliogràfic, assistir a vetllades musicals, conferències, excursions, visites culturals, competicions esportives, etc. A través d'aquestes reunions sovint sorgiren grups d'acció a favor de la millora dels nuclis més desfavorits, per la qual cosa els teleclubs foren mitjans de conscienciació social i potenciació de la sociabilitat.

Programa de los Actos
organizados por el

**TELECLUB DE
SAN JUAN**

en colaboración de
Hdad. Sindical de
Labradores y Ganaderos

con motivo de la Festividad de
San Isidro Labrador
Patrón de los Agricultores

Patrocinados por la
**Caja de Ahorros y Monte de
Piedad de Baleares**

Mayo de 1972

TELE-CLUB COSTITX

Organiza, con motivo de la
FIESTA DEL ALMENDRO
el próximo día 27 AGOSTO 1974, una
GRAN VERBENA
con un extraordinario «SHOW».

Actuación de los conjuntos músico-vocales:
«LOS HITS» y «LOS ALAMOS»

Intervención especial de los
cantantes invitados:
PALOMA
TONY OBRADOR
TONY TOUS
Y
EL TRIO
LOS CAMPEROS
(Tribuna del Barbanera «455 80135»)

En el transcurso de la verbena tendrá lugar la elección de la
«REINA DEL ALMENDRO» y sus damas de honor, que serán
obsequiadas con ramos de flores y un premio en metálico.

TONY TOUS
estará al micrófono en el concurso-elección y presentación del espectáculo.

SERVICIO COMPLETO DE BAR
En caso de lluvia, se dispone de salón cubierto en el mismo recinto.

Cartells anunciadors de les activitats dels teleclubs de Costitx i de Sant Joan (del llibre *Classificació 3R. El cinema a Mallorca*. Documenta Balear)

Els teleclubs foren un marc ideal per a la celebració de festes i vetllades (del llibre *Classificació 3R. El cinema a Mallorca*. Documenta Balear)

El primer teleclub creat a Mallorca fou el de Ruberts, que s'inaugurà el desembre de 1966, amb l'assistència del ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga Iribarne. Sens dubte Ruberts complia els requisits demanats des del Ministeri per a la creació dels teleclubs, ja que es tractava d'un nucli de població molt petit, que començava a patir l'èxode de la població més jove, i sense recursos culturals ni d'oci.

La delegació provincial del Ministeri d'Informació i Turisme a les Balears era l'encarregada de gestionar els teleclubs de les illes. Repartia el material que la Junta Central d'Informació, Turisme i Educació Popular posava al servei dels teleclubs i en gestionava l'ús, ja que en alguns casos el material més car havia de seguir una ruta d'ús entre els teleclubs de les diferents localitats perquè hom no disposava del pressupost suficient per cedir projectors de cinema i de diapositives o magnetòfons a cada un. De fet, fou per això que es va establir una jerarquia entre els teleclubs: local, comarcal i pilot.

A Mallorca ens trobam amb el cas de teleclubs que en un principi funcionaren de manera irregular, normalment a iniciativa del capellà del poble que, conscient de la manca d'activitat cultural i d'oci, organitzava amb un grup de joves trobades en el saló parroquial, que concentraven un important nombre de gent —aquest fou el cas del teleclub de Pina, iniciativa del capellà Jaume Barceló—.

Una vegada establert el de Ruberts, algunes localitats en varen seguir l'exemple i decidiren engrescar-se en l'aventura de crear-ne un. Així, el 1968 en sorgiren a Valldemossa, Son Macià, s'Arracó, Sant Joan, Pina, Sineu, Manacor, Fornalutx i Maria de la Salut. Un any després, el nombre de teleclubs existents a Mallorca s'incrementà amb la inauguració dels situats a ses Salines, Petra, Ariany, Estellencs, Costitx i Lluc. Entre 1966 i 1978 se n'obriren a Mallorca un total de 33. Molts foren una iniciativa del rector del municipi, aleshores una de les poques persones amb estudis i sensibilitat cultural d'aquests nuclis, conscient de la necessitat de fer arribar el que succeïa més enllà del terme municipal en qüestió, encara que sovint fortament limitat per les seves creences religioses. Fou per això que alguns locals eren de propietat eclesiàstica, cedits gratuïtament a condició que la finalitat fos cultural o, en cas contrari,

a canvi d'una petita quantitat de lloguer. D'altres eren propietat dels ajuntaments i alguns locals s'aixecaren de nou gràcies a la iniciativa i a la col·laboració econòmica dels socis.

Alguns teleclubs varen tenir problemes pel fet d'estar lligats a l'Església, la qual sovint cedia algun local annex a la parròquia, però conservava certs poders que limitaren en algunes ocasions la llibertat dels socis del teleclub. Freqüentment la moral catòlica censurà els nous hàbits que anaven sorgint entre la població —i molt especialment entre la joventut— illenca, fruit del principi d'obertura que es va viure sobretot en iniciar-se la dècada dels setanta. Mallorca aleshores es convertí gairebé en el centre de vacances desitjat dels espanyols benestants (principal centre de destinació de les parelles de nuvis en viatge de noces) i en focus d'absorció de població de classe obrera que va venir a Mallorca cercant el treball que mancava al seu lloc d'origen. Fou així com la mentalitat pròpiament reservada i tradicional dels mallorquins es va haver d'anar obrint a nous costums i adaptar-se al progrés. El cinema i la televisió foren aleshores els mitjans d'entreteniment més elegits per la població jove. El primer era assequible a totes les economies, i el segon, encara que en un primer moment fou car, resultà accessible gràcies als locals públics (cafès) i als centres culturals de reunió (teleclubs). Ambdós, emperò, foren vigilats de prop a causa del poder que eren capaços d'exercir sobre les masses. Per aquest motiu els teleclubs, com a centres creats a iniciativa estatal, es varen veure sotmesos a l'estricta vigilància censora, tant en l'àmbit local com estatal. És per això que gairebé sempre hi trobam un capellà formant part de la junta directiva.

Un dels càrrecs principals dels teleclubs fou el de monitor, que era l'encarregat d'organitzar i de controlar les activitats que s'hi duïen a terme. El 1972 hi havia a Mallorca un total de 42 persones amb el càrrec de monitor —cal tenir present que en alguns teleclubs n'hi havia més d'un—, 22 de les quals tenien estudis superiors. Destaca la presència de mestres d'escola, que sovint continuaven la tasca educativa fins i tot fora de l'escola a través dels teleclubs, i de capellans. En alguns casos els teleclubs actuaven íntimament lligats a les escoles, programant activitats paral·lelament, sobretot pel que fa refe-

CIRCULAR, 8/ 71

CARNET NACIONAL DE SOCIOS DE TELECLUB

A fin de unificar los modelos de carnets de socios de nuestros Teleclubs, la Junta Central de Información, Turismo y Educación Popular (C.I.T.E.) ha confeccionado un único modelo de ámbito nacional.-

Se adjuntan a este escrito _____ impresos de Carnets en blanco que deberán cumplimentarse de la siguiente forma :

- 1.- Rellenar a máquina los datos de ambas caras. Poner el nº de ese Teleclub al comienzo, Dar un número de socio por antigüedad si es posible, Firma del interesado y firma del Presidente del Teleclub. Poner el número del Documento Nacional de Identidad.
- 2.- **DOS FOTOGRAFÍAS.** Una de ellas pegada ya en el carnet, la otra adherida con un clip y el nombre y apellidos detrás de dicha segunda fotografía.-
- 3.- La fecha de inscripción, la de cuando se dió de alta como socio. El número el de la relación general de inscritos.-
- 4.- Los carnets así cumplimentados se enviarán a esta Asesoría Provincial de Teleclubs (Avda. Jaime III, 48. Palma de Mallorca) acompañados de una relación nominal que indique el nombre del Teleclub al comienzo y seguidamente lista con número del socio y nombre y apellidos. Si se hacen varios envíos, cada uno llevará su correspondiente lista.-

Seguidamente esta Asesoría los enviará a Madrid, donde serán firmados por el Secretario General de la J.C.I.T.E. y también

5 de Diciembre próximo. Si precisan mas tarjetas en blanco por ser mayor el número de socios pídaslas a vuelta de correo.-

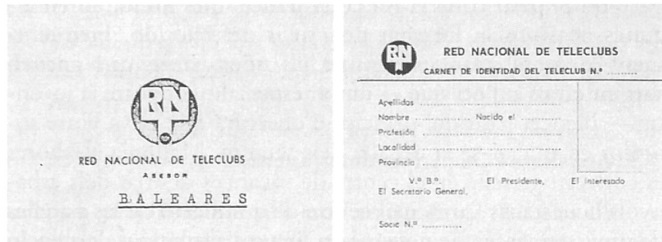
amb les seves reivindicacions contribuïren a millorar el nivell de vida dels nuclis més desfavorits. De fet, trobam casos en què membres de teleclubs arribaren a tenir càrrecs públics de pes dins els ajuntaments, aprofitant la seva popularitat gràcies a la tasca duta a terme en aquestes associacions —fou el cas, per exemple, de ses Salines i de Sant Joan—.

El problema més freqüent dels teleclubs mallorquins fou la manca de material adequat —mobiliari i infraestructura cultural—. A tall indicatiu, el 1972 tan sols hi havia tres projectors de cinema de 16 mm a Mallorca, de manera que els teleclubs havien de reservar-lo i anava passant d'un centre a un altre, la qual cosa limitava les projeccions que es podien fer a cada centre i sovint interrompia la programació prevista. Alguns centres com els de la Real o Son Valls varen tenir problemes perquè estaven allunyats dels nuclis més poblats i això dificultava la presència regular dels joves. Altres, com el del poblat gitano La Esperanza, varen tenir dificultats de subsistència de caire econòmic per la impossibilitat de cobrar la quota que ajudàs al sosteniment del centre, ja que les ajudes de l'RNT arribaven tard i progressivament anaren minvant a causa del nombre creixent de teleclubs a l'Estat espanyol. Si bé en un primer moment les ajudes del Ministeri d'Informació i Turisme foren suficients, la implantació progressiva de teleclubs complicà l'entramat administratiu i augmentà considerablement les despeses de l'administració. Davant aquesta situació, els teleclubs varen veure com els ajuts no arribaven o eren insuficients per seguir duent a terme les activitats programades. L'Estat, davant aquesta proliferació, no va poder reaccionar amb l'augment del pressupost, ja que la seva situació econòmica no li ho permetia. Això suposà l'empobriment dels teleclubs i el seu progressiu abandonament per part de l'administració, la qual cosa afavorí la desaparició d'alguns d'aquests centres a Mallorca a mitjan anys setanta.

Amb l'arrelament progressiu del televisor a les cases particulars i la possibilitat creixent de disposar d'un vehicle propi a cada família, el teleclub deixà de ser l'únic centre d'oci disponible. A més, l'evolució econòmica de l'Estat i la introducció massiva del turisme canvià els hàbits de vida de moltes persones.

Ja durant la democràcia, a través d'una ordre ministerial del 31 de gener de 1978 els teleclubs varen passar a dependre del Ministeri de Cultura, concretament de la Subdirecció General de Difusió Cultural. D'aquesta manera, passaren d'un organisme autònom —JCITE— a una direcció general del Ministeri, assumint la categoria de secció. A partir d'aquesta data s'establí el marc legal per a la creació a la Part Forana de centres culturals, la qual cosa va implicar que progressivament els teleclubs s'anassin reconvertint en aquestes entitats. ■

Margalida Pujals i Mas

Carnet identificatiu dels socis d'un teleclub

rència a l'ús del televisor com a eina educativa. No hem d'oblidar que TVE va dedicar durant un temps una franja horària dels matins —coincidint amb l'horari escolar— a emetre programes educatius dedicats als més petits. Amb relació als membres de les juntes directives, hem pogut observar que majoritàriament eren del sexe masculí i que les dones ocupaven gairebé sempre el càrrec de vocal.

El 1972 hi havia a Mallorca 29 teleclubs, que suposaven un total de 7.143 persones associades. Ens trobam, doncs, davant un índex d'afiliació molt important. Així, en indrets com Mancor de la Vall, Estellencs, Ca ses Bieles (Palma) i el poblat de La Esperanza (Palma) el nombre de socis s'apropava al 50% de la població. En segon lloc, trobam municipis amb un pes demogràfic més gran, com Sineu, Sant Joan o Petra, entre d'altres, que en termes absoluts eren els teleclubs amb més concurrència. Això els suposava un potencial humà i econòmic superior a la resta i que les activitats que organitzaven poguessin tenir més èxit participatiu. En alguns casos fins i tot serviren per aconseguir millores per als nuclis rurals, ja que els socis s'unien per fer força davant l'ajuntament i exigir les millores. D'aquesta manera, els teleclubs illencs actuaren també com una mena de precedent de les associacions de veïns, que

NOTA

(1) Circular de la Delegació Provincial d'Informació i Turisme de les Balears, 8 d'abril de 1968. Delegació Provincial de Cultura de les Balears, caixa 198, ARM.

■ JOSÉ A. CAÑABATE VECINA

DOSSIER: La joventut a Mallorca a través de la història

L'Estat i l'Església com a articuladors del món juvenil a Mallorca durant la primera meitat dels anys 70: algunes aportacions

El present article es basa en les aportacions verbals d'alguns dels personatges que, o com a gestors adults o com a joves d'aleshores, articularen o rebren propostes per part de l'Estat o de l'Església destinades al camp juvenil. És el cas d'homes com l'expresident del Govern Balear, Cristòfol Soler Cladera, o el bisbe de Mallorca, Teodor Úbeda Gramage.¹ Consideram que la importància d'aquestes persones, així com d'altres que anirem citant, en la vida pública mallorquina dota d'un innegable interès les seves manifestacions. A través d'elles albirarem les característiques més rellevants, sense cap afany d'exhaustivitat, de les ofertes associatives juvenils que el règim franquista promocionava o permetia —sota el paraigües de l'Església— entre 1970 i 1975.

LES DARRERES INICIATIVES DEL FRANQUISME EN EL CAMP JUVENIL

L'Estat i l'Església catòlica capitalitzaren fins a 1975 les possibles opcions associatives titllades de "juvenils". L'Estat franquista havia acceptat, des de 1960, l'existència d'entitats juvenils que no en depenien directament. Tot i això, per tal de ser legalitzades, havien de ser reconegudes pel Govern Civil i respectar la Llei d'associacions del *Movimiento*. A més d'aquestes entitats —generalment un grapat de clubs estrictament dedicats a objectius com la promoció de l'esport o de les activitats extraescolars d'alguns centres escolars privats—, l'Estat en regentava d'altres de juvenils pròpies. Per als joves, l'Organització Juvenil Espanyola (OJE); per a les al·lotes, les branques juvenils de la Secció Femenina (SF) del *Movimiento*. A la nostra illa, ambdues entitats tenien una presència molt limitada durant els darrers anys del règim franquista. L'OJE no agrupava més enllà d'alguns centenars de joves, mentre que l'SF no arribava ni al centenar. En altres indrets de l'Estat el grau d'afiliació a aquestes entitats era lleugerament superior, com ara a Castella; o fins i tot inferior, com ara a Catalunya.

Això va decidir els responsables de la Delegació Nacional de Joventut a variar la seva política. Dins l'OJE es va promoure una limitada democratització interna —a través de juntes juvenils—, es va intentar millorar la preparació i la formació dels caps juvenils i es va iniciar —ja al 1974— un tímid procés d'autonomia funcional i orgànica.² Cristòfol Soler, presi-

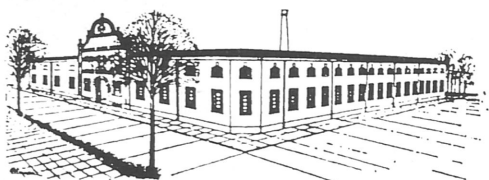
Promesa escolta. Mallorca, anys 60
(foto cedida per Josep Maria Magrinyà i Francesca Bosch)

dent de la junta juvenil provincial de l'OJE l'any 1974, recorda que, tot i que l'organització tenia molt més pes a Palma que a la Part Forana, en alguns pobles l'OJE era gairebé l'única opció d'oci juvenil. En referència al cas d'Inca, destaca que «vàrem veure que si ens apuntàvem a l'OJE hi havia uns avantatges... tendes de campanya, motxilles, etc... Eren els darrers anys del temps d'en Franco i pens que, més que un moviment a nivell polític, l'OJE era un moviment per fer activitats.» A més, Soler destaca que dins de l'organització es començaven a qüestionar aspectes com, per exemple, «la diferència entre el

Un nin escolta pren la comunió. Mallorca, anys 70
(foto cedida per J. M. Magrinyà i F. Bosch)

funcionament dels moviments escoltes de Palma i de l'OJE. Hi havia una certa crítica, fins i tot per part d'alguns dirigents. Per exemple, es varen començar a fer alguns lemes en la nostra llengua... Un altre exemple: a l'OJE, quan complies els devuit anys, havies de jurar els "Principios Fundamentales del Movimiento"; de tots els que estàvem a Inca no hi va haver ningú que els volgués jurar.» Finalment, Soler conclou que una vegada varen poder triar lliurement les seves opcions polítiques, els joves provinents de l'OJE ocuparen tot el ventall polític, la qual cosa demostra una pluralitat interna.

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colon

Telèfon 971 50 19 00

INCA

En opinió del periodista Josep Rosselló Cuní, aleshores secretari de la junta juvenil provincial de l'OJE, a final de 1974 es perfilaren dues posicions entre els afiliats mallorquins: «els que, sense qüestionar gaire la línia ideològica, volien un caire democràtic intern», i «altres que teníem inquietuds més revolucionàries..., més radicals del falangisme.» Segons Rosselló, «del pòsit ideològic de l'OJE, en podies fer moltes lectures», la qual cosa explica la posterior pluralitat ideològica dels seus afiliats. Per tant, conclou que aleshores «OJE, sense voler, compleix la funció de la formació política. L'escoltisme va fer allò mateix, però... més cap a l'esquerra i el nacionalisme [d'àmbit català]... OJE no ho tenia tan clar i potser per això en va sortir de tot.»³ En referència al nacionalisme, Rosselló afirma: «la meua gran contradicció era el pensament de "regiones" d'OJE amb la meua concepció de Mallorca, cultura catalana, etc.»

En resum, ens hem adonat de l'escassa afiliació dels joves espanyols a l'OJE o dels dubtes ideològics d'alguns afiliats. Però allò que realment preocupava el règim era l'oposició que patia per part d'un nombre creixent de joves, tant universitaris com procedents del món obrer. Per tant, la Delegació Nacional de Joventut va crear algunes entitats que cobrissin una parcel·la més àmplia del món juvenil.⁴ Així, va promoure les assemblees de joves, tant en l'àmbit estatal com provincial i local, en les quals les diferents entitats juvenils podien realitzar propostes i debatre qüestions relatives al món juvenil. A més, es va fundar l'Associació de Joves Treballadors (AJT) i l'Organització d'Estudiants Universitaris (OEU), per tal d'intentar canalitzar i adquirir un major control sobre els dos fronts que aleshores qüestionaven el règim, el sindical i l'universitari. Mariano Ysasi Gordon, delegat provincial de joventut a les Illes des de 1972, recorda aquestes iniciatives com un intent de servei als joves, «tot i que costava molt canviar la imatge de la Delegació». A més, destaca que «nosaltres [la delegació provincial de joventut] mai no vàrem rebre la consigna de tenir "tantes fitxes"... Existia la possibilitat de crear aquestes organitzacions i oferir-se al jove», encara que si no quallaven no succeïa res.

De fet, això és gairebé el que va succeir: res. Totes aquestes entitats varen aconseguir resultats ben minsos. L'Assemblea Provincial de Joves va tenir un abast molt limitat, ja que els grups depenents de l'Església no s'hi varen integrar. El seu primer president, l'enginyer Antoni Terrassa Barceló, defensa el tarannà reformista de les assemblees de joves, que en l'àmbit estatal sol·licitaren «que es refongués la Secció Femenina i la Delegació de Joventut, a més de la majoria d'edat als 18 anys. Això ho vàrem fer nosaltres, i no l'Església, que era conservadora i tancada. Per exemple, no va permetre l'entrada dels escoltes a l'assemblea, perquè considerava que era un moviment feixista. Crec que hauria estat millor que enviàs una representació a la comissió per després decidir si érem o no feixistes. No eren els joves escoltes —que no pintaven res—, sinó els consiliaris els que impediien que hi hagués contacte... Jo comprenc que pensassin que érem la cara oficial del *Movimiento*, però és curiós que sempre fossin persones adultes les que ho decidien i, a més a més, no obrissin portes... Per tant, finalment hi varen ser [a l'assemblea provincial] el club JJ [de Llucmajor], OJE i clubs controlats pel Moviment, com AJT, OEU, però que tenien nous aires.»

Tot i les anteriors limitacions, l'Assemblea Provincial de Joves de les Balears va tenir una certa importància en l'àmbit estatal. La seva vicepresidenta, María Dolores Sánchez Riutord, va arribar a ser presidenta de l'Assemblea Nacional de Joves, en un any tan oportú com 1975, Any Internacional de la Dona. En paraules de l'historiador Onofre Vaquer Bennàssar, Sánchez «va ser la candidata oficial de la Delegació Nacional de Joventut per a l'Assemblea Nacional de Joves. Ja no va sortir com a presidenta a l'assemblea local, i varen moure fils. Tampoc no va sortir a la provincial, però en va ser vicepresidenta, i així va poder anar a la reunió nacional.» Sánchez va substituir en la presidència de l'Assemblea Nacional de Joves Jesús Ferrer Olmedo, un falangista radical que es negà a col·laborar a lloar Franco en un homenatge juvenil que s'havia de celebrar l'any 1974. Això, en paraules de Vaquer, va convèncer els responsables estatals «que havia de sortir un altre tipus de president», amb la qual cosa promocionaren la candidatura de Sánchez, que no qüestionava el règim.

Quant a l'OEU, Vaquer en va ser el primer president a les Illes, com també ho fou des de 1974 María Dolores Sánchez. L'OEU va patir un evident boicot per part dels universitaris illencs, que aleshores començaven a Palma els primers cursos d'algunes carreres i posteriorment els finalitzaven a la Península. María Dolores Sánchez es queixava, a final de 1975, que «*nos tachan de azules y nos llaman fascistas... pero nosotros, como organización no tenemos ningún color... nos tienen vetados... a la mesa redonda que convocamos... apenas acudieron veinte personas. Si esto se hubiera celebrado en otro lugar se habría llenado.*»⁵ Aquest boicot va provocar que l'OEU es consagràs a una tasca estrictament centrada en l'oferta de serveis als estudiants, com ara una cooperativa de llibres. L'economista Antoni Montserrat Moll, un altre dels seus responsables, afirma que «l'OEU era el cant del cigne del règim i intentava recollir la gent que es movia, “encara que no siguin dels nostres”».

Finalment, l'AJT va ser fins i tot utilitzada per joves opositors com a lloc de trobada i de mobilització. Segons l'enllaç sindical de Comissions Obreres Mariano Izquierdo, aleshores president de l'AJT de Palma, «*la consigna era entrar en movimientos juveniles —pero no en OJE, que no tenía solución, al igual que la SF— para romper desde dentro... Los de AJT de Baleares éramos los más contestatarios del estado, pues había gente de células del PSP [Partit Socialista Popular], de Juventudes Comunistas —yo era su responsable político, éramos 28—, de CNT [Confederació Nacional del Treball], etc.*» Izquierdo considera Terrassa i Vaquer, aleshores assessors de la delegació provincial de joventuts, «*muy progresistas*», així com també el delegat provincial, Mariano Ysasi. En realitat, segons Izquierdo, la delegació estava molt determinada per les instruccions que li arribaven de Madrid. Ysasi, en referència a Izquierdo, afirma que coneixia «perfectament els seus maneigs, però tampoc no era alarmant, i per això hi havia la Policia, el Tribunal d'Ordre Públic, etc.» Per tal d'il·lustrar-ho, Ysasi afegeix que ell mateix va ser expedientat com a conseqüència d'un article publicat a la revista *Mundo laboral* —editada per l'AJT el novembre de 1976— que criticava Rodolfo Martín Villa.

Quant a la Secció Femenina, sempre va marcar distàncies entre el món juvenil femení i el masculí. Així, va participar amb reticències en les anteriors iniciatives i no en va aportar cap de nova. Fins i tot, per tal d'evitar la presència d'al·lotes

Assemblea escolta. Mallorca, anys 70
(foto cedida per J. M. Magrinyà i F. Bosch)

als locals de l'OJE, va crear una esperpèntica Organització Juvenil Espanyola Femenina, que va fracassar a tot Espanya.

L'ESGLÉSIA: PARAIGÜES D'UNA OFERTA JUVENIL ALTERNATIVA

Com hem dit, l'Església controlava la resta de col·lectius juvenils tolerats pel règim. El bisbe de Mallorca, Teodor Úbeda, destaca que aquests grups disposaven d'una llibertat de moviments bastant limitada, ja que «la legislació estatal i el govern en volien controlar el funcionament i el plantejament... L'Església sempre ha intentat mantenir els seus moviments amb una funció educativa i com un àmbit de formació de la fe. Durant el franquisme, des del règim es perseguia clarament que aquests grups no fossin només de formació catòlica. Si es parlava de societat, de reivindicacions polítiques... ja li pareixia que això era sortir d'allò que havia de ser. I això provocava tensions. En canvi, el règim donava suport a organitzacions que estaven a la seva òrbita, com pot ser OJE.»

D'entre aquests moviments d'Església, Teodor Úbeda destaca el Moviment Escolta i Guiatge de Mallorca, de fet l'alternativa més ferma a les organitzacions del *Movimiento* aleshores i el qual va ser reintroduït a la nostra illa el 1956.⁶ Un exemple de les limitacions que l'escoltisme hi patí són, segons el bisbe, «les veus d'alerta vengudes des de les institucions de l'Estat respecte a manifestos. Alguns dels manifestos de la Diada de Sant Jordi varen merèixer crítiques i alguna telefonada de Govern Civil, perquè no va agradar allò que es deia respecte a dues qüestions: la incorporació a la societat lliure per part de ciutadans lliures i el pronunciament —sempre contudent a l'escoltisme de Mallorca— respecte als valors pròpiament mallorquins i de la cultura i la llengua catalanes... Quan hi havia aquestes intervencions [de Govern Civil], m'arribaven a mi. I jo allò que deia és que era un moviment d'Església, que era un moviment lliure i que creia que tenien el plantejament que tocava. I tot quedava en una espècie de cridada d'atenció.»

En paraules del bisbe, a l'escoltisme hi accedien «no només aquells que cercaven un plantejament confessional, sinó també altra gent que desitjava trobar un àmbit de treball i de formació, no moguda per la raó confessional, sinó perquè era un moviment autoritzat.» El pedagog Pere Carrió Villa-

longa recorda que aquestes persones «fonamentalment eren de caire comunista o de plataformes anticapitalistes». Aquesta situació va canviar dràsticament el febrer de 1975, a l'assemblea que els escoltes mallorquins feren a Can Tàpera, en què s'escindiren, com de fet havia succeït un any abans a l'escoltisme català.⁷ En aquests moments, segons Teodor Úbeda, «es veia que la situació [del règim] canviaria ràpidament». Per tant, recorda que en aquella assemblea «em vaig pronunciar molt obertament... Qui volgués escoltisme catòlic que quedàs, i els que no, que fessin un altre escoltisme, però al marge del catòlic... És possible que hi hagués qui digués que l'escissió es feia perquè no hi havia bastant democràcia. I en certa manera tenien raó, perquè la qüestió de la confessionalitat no es decidia des d'un punt de vista democràtic. Jo allò que vaig procurar evitar, per tots els camins, és que aquesta qüestió es posàs a debat allà... Vaig fer el meu discurs amb una clara intencionalitat de resoldre el problema, que jo havia detectat des del meu primer contacte amb l'escoltisme de Mallorca. I volia portar la reflexió fins a l'extrem i fins que es resolgués. D'altra banda, en aquell moment hi havia una certa tendència —no només per part de gent de l'escoltisme— de dir que tot allò que es feia durant el franquisme convendria arraconar-ho i deixar-ho morir. El meu plantejament era que nosaltres no havíem tengut dins l'escoltisme cap contagi de la ideologia franquista —més bé al contrari— i no calia fer un canvi, sinó mantenir allò que hi havia. Sempre, en tots els moviments d'Església, l'Església demana una fidelitat a uns principis que, de per si, considera intocables.»

Pere Carrió va ser un dels caps que es va decantar per l'escoltisme laic i, en conseqüència, participà en la creació d'Escoltes de Mallorca. Ell afirma que el bisbe «va voler posar un poc d'ordre a la casa... Després del [seu] discurs, hi va haver una espècie de reflexió. I la gent es va sentir una mica manipulada. Quasi va donar la sensació que volien que es fes una espècie de jurament als Principis.» D'altra banda, l'exdirigent escolta Francesca Bosch Capó —encara avui vinculada a l'escoltisme catòlic— considera que l'escissió ja estava preparada. Recorda que abans que arribàs el bisbe ja es va produir una asseguda per part d'alguns caps disconformes amb la línia seguida pel Comissariat. A més, circulava una carta elaborada per l'agrupament Reina Constança «massa ben feta per ser feta de genollons en un portal de Can Tàpera.»

Teodor Úbeda valora aquest període com «un moment de tensió important..., un moment molt clarificador...» i destaca que «amb la democràcia hi va haver una certa purificació dels moviments d'Església». D'altra banda, el bisbe considera que l'escoltisme «no ha estat un moviment de grans masses. Potser en els millors moments hi hagué entre 500 i 700 al·lots, però ara són bastant menys», però destaca «que tenia una influència social des de dos punts de vista: d'una banda, pel seu «pronunciament sobre determinats problemes. Apareixia fàcilment firmant documents a favor de l'ecologia, la llengua... Tenia una certa ressonància»; de l'altra, per la feina que realitzaven els agrupaments a les barriades on s'ubicaven. Tot i això, l'exdirigent escolta Ramon Serra Isern, impulsor dels Grups d'Esplai de Mallorca (GDEM), considera que «l'escoltisme estava immers en una línia conservadora, i hi havia uns camins socials als quals no arribava. Fins i tot donava tanta importància al mètode escolta, que quan hi havia una realitat

distinta deien "això no és fer escoltisme".» Per tant, Serra considera que un element de debat que cal tenir present en el moment de l'escissió és, per part d'alguns dirigents entre els quals s'inclou, la concepció «d'una activitat més de tipus social —enfocada a barriades amb més mancances— que el Comissariat d'aquell temps no acceptava.»

LA TRANSICIÓ: UNA NOVA CONCEPCIÓ DE L'ASSOCIACIONISME JUVENIL

Les anteriors aportacions ens han permès calibrar la situació prèvia a l'arribada de les llibertats a la nostra societat en el camp juvenil. Hem pogut contemplar com l'Església mallorquina s'anticipà el febrer de 1975 a una posterior etapa marcada per la pluralitat en l'oferta associativa. En aquell moment, ja va decidir reclamar el seu dret a una fidelitat ideològica per part dels moviments juvenils que s'integrassin al seu si. De fet, s'avançà a la previsible minva d'efectius juvenils que patí fins a final de la dècada. Llavors molts de joves aprofitaren l'experiència que havien adquirit en els moviments juvenils cristians i els abandonaren per tal d'integrar-se activament a les noves opcions que els oferien els recentment legalitzats partits polítics, els sindicats o les mateixes institucions democràtiques. Però, tot i aquest descens numèric inicial, la solidesa de l'Església mallorquina en el pla material i humà i el seu esforç per tal d'oferir una oferta atractiva i integradora en el camp infantil i juvenil, donaren els seus fruits. D'aquesta manera, l'escoltisme catòlic es va anar refent de l'escissió i, d'altra banda, alguns dels seus exdirigents, com Ramon Serra, n'aprofitaren l'experiència per tal de vertebrar una nova opció catòlica que actualment té una importància innegable a Mallorca: el moviment d'esplai.

Al llarg d'aquest article també hem constatat la feblesa de les darreres iniciatives que el franquisme impulsà en el camp juvenil. Així i tot, alguns dels seus militants i dirigents destaquen que el pas per aquestes organitzacions els va proporcionar un bagatge gens menyspreable de valors, com la convivència o la responsabilitat, tal com prova la seva trajectòria posterior.

Finalment, la dissolució del *Movimiento* l'1 d'abril de 1977 va suposar la desaparició de la Delegació de Joventut —la qual es va reconvertir en una secció de joventut depenent del Ministeri de Cultura— i, en conseqüència, de les entitats que hi pertanyien. Aleshores, l'OJE —que s'havia anat distanciant tímidament de la Delegació des de 1974— es va legalitzar com a entitat juvenil de temps lliure desvinculada de qualsevol opció política o religiosa, i va iniciar una nova etapa que arriba fins als nostres dies. Actualment és present a la nostra illa i a molts altres indrets de l'Estat. Però ja no es troba en una posició de preeminència, sinó d'igualtat amb la resta d'entitats juvenils, amb les quals comparteix la tasca d'oferir una opció associativa útil i suggerent. En definitiva, des de 1977 fins a l'actualitat l'associacionisme juvenil illenc ha sofert múltiples canvis i alguns moments de crisi, però en un context de llibertat i pluralitat. Són, afortunadament, uns altres temps. ■

José A. Cañabate Vecina

NOTES

(1) Les entrevistes en què es basa aquest article es realitzaren entre l'abril i el maig de 1993 —en el cas de Francesca Bosch, Pere Carrió, Josep Rosselló

Afiliats de l'OJE desfilen per l'estadi Lluís Sitjar. Dia de Sant Ferran, 1971 (foto cedida per Rafel Pons)

Cuní, Ramon Serra, Cristòfol Soler, Teodor Úbeda, Onofre Vaquer i Mariano Ysasi— i entre el març i el juny de 1996, en el cas de la resta d'entrevistats.

(2) Cf. el nostre article: «Aproximació a l'estudi de l'«Organización Juvenil Española» (OJE) a Mallorca durant els anys 70», *Recerques*, 36, pàgs. 165-185.

(3) Alguns exemples d'això ens els donen afiliats, com el mateix Josep Rosselló, que entrà al Partit Socialista Popular i posteriorment assumí diverses responsabilitats a l'Obra Cultural Balear; Cristòfol Soler, el qual s'integrà al Partit Demòcrata Cristià; José Moreno Bosch, que formà el grup anarcocologista Talaiot Corcat per defensar sa Dragonera, o Joan Josep Negreira Parets, que va ser un dels impulsors del col·lectiu ultradretà CEDADE a Mallorca.

(4) Totes aquestes iniciatives són extensament tractades en la nostra comunicació «Aproximació a l'estudi de les assemblees de joves, l'Organització d'Estudiants Universitaris (OEU) i l'Associació de Joves Treballadors (AJT) a Mallorca», dins *La Transició a les Illes Balears*, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Balearics, 1998, pàgs. 247-264.

(5) *Diario de Mallorca*, 5-11-75.

(6) Per tal d'aprofundir-hi, podeu consultar el llibre de Mateu Cerdà *L'escoltisme a Mallorca (1907-1995)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

(7) Cf. Albert Balcells i Genís Samper: *L'escoltisme català (1911-1978)*, Barcelona, Ed. Barcanova, 1993.

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

LLUC

Nom.....

Adreça.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any Pagarà l'import (2.500 ptes.) (estranger 3.100 ptes.)

per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

■ PURI GÓMEZ i CASADEMONT

Homes Magres, de Ralph Bates: Barcelona vista per un anglès

Cap a final de l'any 38, el crític català Rafael Tasis escrivia per a la *Revista de Catalunya* una ressenya de la novel·la *Lean Men. An Episode in a Life* (1934), de l'escriptor britànic Ralph Bates.¹ Sota el suggestiu títol d'«Homes magres, o una novel·la barcelonina en anglès»,² Tasis defensava el barcelonisme de l'obra i la prenia com a il·lustració de la proposta que ell mateix ja havia fet anteriorment a la conferència «Barcelona i la novel·la», recollida a *Una visió de conjunt de la novel·la catalana* (1935). El que Tasis presentava com a model per als que escrivien en la nostra llengua era, sobretot, l'habilitat amb què Bates havia transformat en literatura la riquesa d'incidències històriques que havien tingut lloc a la capital catalana l'any 1931, la destresa amb què havia dibuixat un rerefons d'impressionant exactitud històrica, el posterior als avalots de 1930 i a les execucions i empresonaments que en derivaren, durant els esdeveniments que culminaren amb l'abdicació del Borbó i amb la proclamació de la República. Però si per Rafael Tasis aquest «realisme novel·lesc» no anava més enllà d'una mera proposta de novel·la a l'estil del vuit-cents, a la Gran Bretanya, i a Europa en general, l'estètica realista omplia alguns buits que el nou ordre mundial havia deixat en el panorama literari de l'època.

LEAN MEN EN EL CONTEXT DE LA LITERATURA BRITÀNICA DELS TRENTA

Ja d'entrada, cal encabir *Lean Men* dins el que a la Gran Bretanya es coneix com a *Socialist Realism* o realisme socialista, teoria de tendència marxista, directament proposada per elements afins a la revolució russa i adoptada l'any 1934 com a doctrina oficial en el Primer Congrés d'Escriptors Soviètics. Al llarg de la dècada dels trenta, la Gran Bretanya presencià una llarga discussió entre noves propostes més o menys marxistes com aquesta i l'estètica del *Modernism*, terme que no s'hauria de confondre amb el català de «Modernime», ja que dins la tradició britànica es refereix al replantejament avantguardista de les arts que s'experimenta a Occident ja des d'abans de la Primera Guerra Mundial. Els trenta eren uns anys que molts veien com a inici d'una lluita per reconstruir la societat de manera més justa i, en aquest sentit, el nou realisme —prou diferent, insisteixo, del proposat per Tasis— implicava l'escriptor en una funció social encarada cap a la revolució i a la condem-

na de l'individualisme. És així que, a la Gran Bretanya, obres com les de Joyce, Pound, Lawrence i Yeats, fins i tot la de T. S. Eliot, comencen a perdre autoritat entre un nou grup d'escriptors que emergirà compromès amb l'esquerra, o més en concret, sobretot inicialment, amb la ideologia comunista. Serà el jove poeta W. H. Auden qui prendrà el comandament d'aquest nou panorama literari i liderarà, emparat per figures com Stephen Spender i Christopher Isherwood, un col·lectiu majoritàriament originari de les classes dirigents britàniques, paradoxalment no gaire diferent del d'intel·lectuals més vells com els *modesnist* de Bloomsbury. En el terreny concret de la novel·la, en els manuals d'història dedicats a aquesta època ens surten subratllats noms com els de Christopher Isherwood i George Orwell, considerats promotors en majúscules d'una revisió del realisme lligada a la defensa dels menys privilegiats. Però al costat d'aquests grans, hi ha també una discreta llista de prosistes més anònims, la majoria socialistes, que venien d'ambients humils, que explotaven una retòrica radical i revolucionària i que, afavorits per les circumstàncies, també tindrien accés als canals establerts de difusió cultural. És entre aquests darrers que cal comptar Ralph Bates, juntament amb d'altres com Liam O'Flaherty, George Garret o James Hanley.³

Per contra, hem vist que Tasis s'havia limitat a presentar *Lean Men* com un bon exemple del suc que podria treure's del tema ciutadà, sense confessar el veritable paper que Ralph Bates estava jugant en el món literari anglosaxó. És més, per Tasis, la novel·la de Bates era «ben construïda, interessant, amb una realitat social i uns personatges característics, presentats amb traça i que es debaten amb problemes de tot ordre», però alhora no era «aquell monstre híbrid de doctrinarisme i receptes literàries que es diu «novel·la social»». En cap moment Tasis no esmentava la producció de sectors més radicals involucrats aleshores en la revolució social a Catalunya, producció que en realitat de ben segur es correspondria més exactament amb l'estratègia literària i la filosofia de Ralph Bates: la de gent com Rodolf Llorenç o Josep Maria Murià, la d'altres provinents de sectors afins al Grup Sindical d'Escriptors Catalans (CNT), la d'A. G. Gilibert, la de Fèlix Martí Ibáñez, la d'Andreu Nin... Recordem que, d'acord amb una actitud heretada del Noucentisme, Tasis era partidari de construir a Catalunya un ambient moral i una densa cultura hu-

manista com havien donat obres de Balzac, Dickens, Dostoievski, Hardy o Proust.⁴ El plantejament general de Tasis, malgrat tot, certament venia motivat per un desig d'entroncar la novel·la en català amb la que es feia a la resta d'Europa. Volia oferir a la literatura catalana un ressò internacional —i, per tant, sembla que modernitzador— per mitjà de l'encarment dels novel·listes amb la vida tumultuosa i característica de Barcelona tal com s'havia fet en les grans literatures amb escenari a Londres, París, Berlín, Nova York, Viena o Madrid. Alhora, és cert que Rafael Tasis es revela en aquesta època com un dels crítics catalans més profundament interessats pel gènere novel·lístic i coneixedors de la narrativa tant catalana com estrangera, i ni que sigui accidentalment la seva proposta mostra punts en comú amb els dictats moderns que la generació de W. H. Auden suggeria com a alternativa al psicologisme de Joyce i Virginia Woolf, al *Modernism* d'evasió que classificaven de poc compromès els partidaris d'una literatura marxista. Tanmateix, la crítica catalana ja ha observat que tal formulació d'una demanda de "novel·la ciutadana" per Tasis respon més aviat al model vuitcentista, no del tot compaginable, doncs, amb l'evolució de la veritable novel·la moderna.⁵

Desafortunadament, Ralph Bates és encara prou desconegut entre nosaltres, tot i haver-se vist directament involucrat en uns esdeveniments que marcaren tant la història de la nostra cultura. Nascut a Anglaterra a final de 1899, ja des de 1923 fa llargues estades a Catalunya, sobretot a Barcelona i a Sabadell, on troba feina de mecànic ajustador i de torner, de pescador i de descarregador del moll, situació que li permet d'introduir-se, tal com diu Tasis, «en els sectors més acolorits de la vida política», força similars, per entendre'ns, als que potitzava Salvat-Papasseit. Com a militant actiu de la UGT de Catalunya, pren part en els esdeveniments que el 1931 culminaren amb l'abdicació d'Alfons XIII i amb la proclamació de la República. L'any 1933, quan es trobava a l'atur, debuta com a escriptor amb el recull de contes *Sierra*, ambientats als Pirineus, un dels quals, «The Quince», ja esbossa el personatge de Francis Charing que després apareix com a protagonista a *Lean Men*. L'any 1937 treu a la llum la novel·la *The Olive Field*, com *Lean Man* recreada en un ambient revolucionari previ al conflicte que es preparava a tot Espanya. Amb l'inici de la Guerra Civil espanyola, s'afilia al PSUC i immediatament s'involucra en la defensa activa del govern de la República. No trencà definitivament amb el comunisme ja fins l'any 1939, data emblemàtica que, com per a tants d'altres, comportà un trencament en la seva trajectòria.

La trilogia de tema hispànic *Sierra*, *Lean Men* i *The Olive Field* constitueix una realització impressionant en la carrera literària de Bates, tal com molt encertadament ja ha dit Gustav Klaus, un dels crítics anglosaxons que més ha aprofundit en l'obra d'aquest escriptor.⁶ *Lean Men. An Episode in a Life* és la seva primera novel·la i, com es veurà, Barcelona hi és la gran protagonista.

BARCELONA A LEAN MEAN

Un narrador extradiegètic amb tendència a l'omnisciència —el més freqüent en totes les novel·les del realisme socialista— conta, a *Lean Men*, la història d'un comunista anglès, Francis Charing, que, incapaç de decidir-se per una de les dues dones que l'estimen, Elizabeth o Lydia, decideix traslladar-se a Barce-

Casa Batlló (Barcelona)

lona com a delegat de la III Internacional amb la missió de dirigir-hi activitats revolucionàries. Esbossat com a heroi, el personatge aconsegueix ràpidament relacionar-se amb els treballadors del moll i pocs mesos abans de la caiguda d'Alfons XIII ja ha fundat a Barcelona el Centre for Free Studies, on organitza debats polítics i actes culturals. Després de la declaració de la República, a pesar d'haver estat destituït del seu càrrec oficial, decideix continuar la lluita a tall individual. Els darrers capítols de la novel·la contenen el fracàs de la revolta i la determinació de l'heroi de tornar a Londres, al costat d'Elisabeth.

Charing és un apassionat de l'art, fins al punt que la música, element constant en totes les obres de Bates, adquireix a la novel·la el valor de símbol. De fet, la contemplació de l'acte creatiu a *Lean Men* fa que l'art hi sobrepassi hàbilment la categoria de *leitmotiv*, que se'n dimensioni la concepció i que se n'extregui un projecte lligat estretament a la política que podria entendre's com a justificació de la feina de l'escriptor, com a presentació del compromís que té aquest amb la seva societat. En relació amb això, i des de la nostra perspectiva, és especialment encantador algun passatge dedicat a l'artesanía del ferro a Barcelona, i igualment el capítol XXIV, «Torrellas Cloisters», on fins i tot es desenvolupa una argumentació al voltant de propostes pictòriques concretes que fàcilment podrien atribuir-se a figures catalanes reals de l'època, com Salvador Dalí. Aquest mateix capítol es clou amb una clara crítica a l'esterilitat política i a l'escapisme general de les avantguardes, acusant-les de perserverar en la convenció reaccionària de Belleza, Forma i Tècnica. Pensem, aquí, que al voltant de 1930 a Barcelona els grups obrers radicals descobreixen l'avantguardisme, el futurisme, el constructivisme i que una nova generació d'universitaris se sent ràpidament atreta pel cine, el surrea-

lisme i Dalí. Ja s'havia presentat el *Manifest Groc* i ja havien aparegut públicament Junoy, Salvat-Papasseit, *L'Amic de les Arts*, l'Ateneillo de l'Hospitalet, on es reunien Rafael Barrades, J. M. de Sucre i l'anarquista Felip Alaiz de manera més o menys *underground*.⁷ La concepció de l'acte creatiu a *Lean Men*, en tot cas, cal interpretar-la com a reflex del projecte polític marxista que sostenia la teoria que fent arribar la cultura arreu es podria millorar l'organització de la societat.

Cal reconèixer, amb tot, que abans no s'arriba al final, el discurs de *Lean Men* va endavant amb lentitud, sense un ritme narratiu apropiat, o fins i tot podria dir-se que sense ritme de cap mena. En part, això es produeix perquè, en qualsevol novel·la, la quantitat d'informació sol ser inversament proporcional a la rapidesa narrativa,⁸ i *Lean Men* més aviat tendeix a la saturació de referències. Tanmateix, per exemple, és ben encertada l'operació a través de la qual Francis Charing conta els seus orígens en forma d'una confessió retrospectiva que queda volgutament aïllada de la resta del discurs, estratègia narrativa inicial mitjançant la qual l'actitud i el comportament posteriors del protagonista queden justificats d'entrada, i també d'entrada se'l fa encaixar en un medi que reproduceix fidelment la realitat històrica. De fet, ja de bon principi s'anuncia la importància del paper històric que es donarà a la figura de Charing amb detalls com ara el fet d'haver conegut Macià. Després, de mica en mica se'n revela la posició en el trencaclosques "real" que vivien les esquerres de la Barcelona de l'època, que és la de l'inici del cosmopolitisme de la ciutat, però també del pistolisme i d'una profunda crisi econòmica i social, de la radicalització de l'anarcosindicalisme i d'una intensa revisió del catalanisme nacionalista. Precisament a partir de 1930 pujaven a l'escenari de la política catalana tota una gernació d'activistes radicals: d'una banda, els encarrilats cap a l'anarquisme i la CNT; de l'altra, els seguidors del marxisme i del model soviètic, entre els quals s'ha de comptar el mateix Ralph Bates. Són els temps de la difusió de les obres de Lenin, Stalin, Marx i Engels, sobretot a través de l'editorial Europa-Amèrica, dirigida per la Tercera Internacional i amb centre editor a Barcelona.⁹

Dins l'univers fictici de *Lean Men*, el grau d'implicació de Charing en la labor política marxista és total i el lector el troba movent-se pel paisatge revolucionari barceloní amb gran desimboltura, amb un compromís i una rellevància considerables: forma part d'una missió organitzada i rep ordres directes de la Internacional, quinzenalment passa informes sobre l'actuació a Barcelona i té tractes de tu a tu amb figures d'alcada històrica com el famós líder anarquista Àngel Pestaña. És sorprenent l'exactitud dels detalls, pel que fa a la premsa, per exemple: *Labor Monthly*, *Daily Worker*, *La Noche*, *El Debate*, *La Vanguardia*, *El Noticiero*, *La Veu*, *Solidaridad Obrera*, *Pueblo*... Hi ha, certament, una escrupolosa referència a la realitat catalana, al present i al passat: Macià, com ja s'ha esmentat més amunt, però també Companys, Cambó, Nin, el Noi del Sucre, Largo Caballero, els sindicats, les enemistats entre partits, la degradació de les zones industrials, els rabassaires, la persistència d'un sistema feudal, l'Església, la Inquisició, la prohibició del català, el separatisme, la Vaga General, la Setmana Tràgica, i un llarg etcètera. Sens dubte, ja en un report com aquest dels fets del 31 es pressent el conflicte bèl·lic que comença el 1936. I el comunisme és el bàndol afavorit per la perspectiva de l'obra, és l'única alternativa real a una modesta democràcia liberal d'estil

britànic: «"Cap on va Espanya?" —va cap a un modest liberalisme dins d'un marc democràtic o va més enllà, cap a convertir-se en el segon estat proletari d'Europa?», es diu a la pàgina 318. I aquí potser cal remarcar que, com en tantes d'altres de semblants, en l'obra de Bates hi ha una distinció força borrosa entre el punt de vista de l'autor, la seva posició política i social i el text literari pròpiament dit.¹⁰

El magnífic coneixement de Barcelona —i també de fora de la gran ciutat— que es desprèn de la novel·la conté encara altres detalls que a nosaltres ens resulten interessants. Fins i tot podria parlar-se d'un realisme documental com el que la tradició catalana atribueix al gènere costumista. Certament, a *Lean Men* hi ha, a pesar d'algunes vacil·lacions lingüístiques comprensibles, un control absolut de la geografia i de la toponímia urbana, catalana i insular. Els petits errors topogràfics exemplifiquen les típiques vacil·lacions de l'*outsider*, alhora que acolorixen el text d'exotisme als ulls dels receptors britànics. Igualment, l'obra es presenta esquitxada d'elements lingüístics —prova de l'oscil·lació de Bates entre el coneixement i la ignorància, no anul·lada, aquesta darrera, per la bona voluntat—, de l'estil de: "carai", "caramba", "apa, minyons", "home", també "for nothing" traduïnt "de res", i una versió molt particular del reneç "me cago en déu", "M'Carven Deu", que hi apareix diverses vegades. El "Cinzano vermouth", la "butifarra", la "tripe cooked à la catalana" i el "porron" són l'aportació gastronòmica, i la "tramontana" i "Montserrat", però sobretot la "sardana" i els "Segadors", ofereixen la cara més folklòrica. Bates tampoc no pot estar-se d'explotar un dels llocs comuns més recurrents en la narrativa europea de l'època, la nit del Districte Cinquè barceloní, amb l'ambient degradant del port, la frivolitat del *music-hall* Pompeya, amb una ballarina de nom Perlita, amb la Cubana i amb tota la parafernàlia patètica d'uns comedians de circ que en unes escenes de la novel·la arriben a evocar la poesia pictòrica, a vegades tràgica, de l'època rosa de Picasso. Alhora, és innegable que les escenes amb deix gangsteria i lleugerament paròdiques que omplen el capítol IX, «Escapade», i que Klaus identifica directament amb l'exploració del gènere negre per Chandler o Hammet,¹¹ en realitat literaturitzen amb habilitat notable —fonamentada, això sí, en aquest model estilístic— uns episodis típics del pistolisme a Barcelona.

Pel que fa als personatges que actuen en aquest escenari urbà, la galeria de secundaris teixeix una xarxa de relacions humanes comparable als quadres més exquisits que pugui haver donat el costumisme en català. No obstant això, no hi ha indicis que Bates conegués directament la nostra tradició literària, tot i les semblances que també s'observen amb obres com ara *Quan mataven pels carrers* (1930), de Joan Oller i Rabassa, on també s'aprofita un teló de fons barceloní i de revolució. A *Lean Men* trobem la família dels Trepats, la minyona Caterina, els companys Alonso Martínez, Rafael Teixidor, Hilari Viladesol, Gerard Valls, Elipe, Pere i Gerard Camps, Isidro Martínez, etc., d'entre els quals la crítica ha destacat el patriarca i artesà Gumersind Trepats, pel magnífic retrat que se'n fa, i Masera i Gerard, per la il·lustrativa caracterització com a revolucionaris en conflicte amb la poderosa fe catòlica que els domina.¹² Té un especial encant la incorporació del mite urbà barceloní de la Monyos. Precisament la interpretació tan acurada d'aquest darrer element, la "Haircombs", juntament amb les escenes de la

tertúlia de veïnes a la plaça de Sant Just i de l'entrevista d'un personatge secundari, la senyora Trepas, amb el canonge Faixal en els claustres de la catedral, recorda a Tasis els quadres costumistes d'Emili Vilanova i, encara més, de la *Història Grisa* (1925), de Miquel Llor. Potser aquí també val la pena donar relleu a la figura del republicà Nicolau de Rivière, membre del comitè Republicà Socialista, perseguit pel govern espanyol i a qui Charing es compromet a ajudar a passar la frontera de França. De Rivière, tal com observa Tasis, és l'únic retrat d'una persona vivent que Bates anuncia en una nota a l'inici de la novel·la, i amb aquest recurs, un dels trucs més típics del realisme històric, el novel·lista assegura la fidelitat històrica del text. En un sentit semblant se'ns presenta un personatge ben important per a la construcció psicològica de l'heroi: Teresa, la Roja de Figols, que és la innocència i la sensualitat meridionals, el redescobriments del país d'acollida i el lligam més íntim amb la nova cultura. A banda de ser, segons Tasis, la femina que es consagra a Francis mesclant "admiració intel·lectual" i "devoció ideològica", és també el personatge que es dimensiona paral·lelament al veritable protagonista de l'obra, que és el rerefons històric català. Així, a través de la seva història personal es ressegueix un passatge important de la història cronològica de Catalunya. L'ús d'aquest recurs —també típic del realisme històric— oferia al lector anglosaxó una corda a què agafar-se per evitar la pèrdua en un mar d'informació realment aclaparador.

HOMES MAGRES: ENTRE LA REALITAT I LA IL·LUSIÓ

Barcelona, en definitiva, surt retratada a *Lean Men* com la més turbulenta de totes les ciutats europees. Però el que Bates no fa, com d'altres, és falsificar-ne la idea per mitjà de l'exploració de prejudicis i superficialitats pintoresques. Bates sap molt bé de què parla i possiblement la Barcelona que ell presenta s'ajusta prou a la que conceben els seus contemporanis barcelonins.¹³ A més, demostra posseir no només un espectacular coneixement del rerefons català, sinó també una extraordinària habilitat per saltar del panorama català a l'anglès i viceversa. En aquest sentit, es manté sempre un cordó umbilical amb la Gran Bretanya a través del personatge anglès absolutament integrat que ha experimentat un procés d'aculturació. Aleshores, es crea en el públic lector anglosaxó la il·lusió de "realitat" perseguida en aquest tipus d'obres adscrites al realisme socialista per mitjà d'una mitificació de l'espai geogràficament remot, la Barcelona revolucionària. Però aquesta mitificació queda dissimulada a causa del desconeixement per part dels lectors i lectores anglosaxons del que és veritablement "real" en aquesta ciutat. La idea és bona en tant que com a resultat de tot això pot exercir-se més distesament la funció didàctica.

Cal tenir en consideració que el públic ideal de l'obra de Bates, un públic anglosaxó, és movia entorn d'uns cercles profundament sensibles a un canvi radical en l'organització de la societat. Aquests grups formaven part d'una col·lectivitat, la Gran Bretanya, que es diferenciava de la catalana, i de l'espanyola en general, perquè gaudia d'una estabilitat política basada en una democràcia liberal. I és des d'aquesta seguretat que la intel·lectualitat s'havia anat decantant gradualment cap a l'exaltació d'una alternativa revolucionària, que d'alguna manera trobava un pretext "ideal" en el paisatge barceloní de la dècada dels trenta. *Lean Men*, en canvi, s'interpreta a Cata-

Plaça Reial (Barcelona)

lunya com un reflex de les preocupacions "locals". És així que, l'any 1938, Tasis percep i desglossa l'obra partint de les coordenades del propi país, condicionada per les necessitats i les mancances que es creia que tenia la pròpia cultura, castigada aleshores per unes circumstàncies autènticament revolucionàries abocades a una guerra civil. ■

Puri Gómez i Casademont

NOTES

- (1) Ralph Bates, *Lean Men. An Episode in a Life*. Plymouth: Peter Davies. Ltd. 1934.
- (2) L'edició que Tasis havia manejat, no obstant això, era la que havia sortit en dos volums als Penguin Books, l'any 1938.
- (3) Rafael Tasis, «Homes magres, o una novel·la barcelonina en anglès», *Revista de Catalunya*, núm. 92, novembre 1938, pàgs. 523-526. Anteriorment, l'edició de *Lean Men* del 34 ja s'havia ressenyat a Catalunya per C. A. Jordana, «Homes magres», *L'Opinió*, 12-09-34, pàg. 18, tot i que, pel que hi diu, és molt possible que Jordana no hagués llegit la novel·la, sinó només la crítica que n'havia sortit a *The Times Literary Supplement* el 30-08-34.
- (4) Dins la seva tradició, Bates és posicionat entre aquests escriptors a H. Gustav Klaus, «Homage to Catalonia», *London Magazine*, febrer-març 1989, pàg. 47.
- (5) Rafael Tasis, *La novel·la catalana*. Sagitari, 1954, pàg. 53. Pel que fa a la proposta de Tasis de novel·la ciutadana en el context de les polèmiques que sobre el gènere s'havien despertat a Catalunya en aquests anys, vegeu Margarida Casacuberta, «Gènesi i primera adjudicació del Premi Crexells. Notes sobre cultura i novel·la en el tombant dels anys vint als trenta», *Els Marges*, núm. 52, març 1995, pàgs. 19-22.
- (6) Vegeu Jordi Castellanos, *Literatura, vides, ciutats*. Barcelona: Edicions 62, 1997, pàgs. 173 i 179.
- (7) II. Gustav Klaus, *op. cit.* pàg. 53.
- (8) Vegeu Josep Termes, «La crisi del 1917 i l'esfondrament del sistema (1917-1931)», *De la Revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)*, vol. VI. Barcelona: Edicions 62, 1987, pàgs. 328-329.
- (9) Gerard Genette, *Figures III*. Paris: Éditions du Seuil, 1972, pàg. 187.
- (10) Josep Termes, *op. cit.*, pàgs. 269 i 364.
- (11) Per a una anàlisi especialitzada del que va representar en aquest sentit tal opció estètica, vegeu Régine Robin, *Socialist Realism: An Impossible Aesthetic*. Stanford University Press, 1992, pàg. 39.
- (12) H. Gustav Klaus, «Homage to Catalonia», pàgs. 50-51.
- (13) David Smith, *Socialist Propaganda in the Twentieth-Century British Novel*. London: The Macmillan Press Ltd., 1978, pàg. 73.
- (14) Vegeu, sobre la recreació literària de Barcelona més aviat pintoresca que es va fer en altres llengües, Jordi Castellanos, «El districte cinquè i la novel·la catalana dels anys trenta», *Els Marges*, núm. 26, setembre 1982, pàgs. 115-119, reproduït a *Literatura, vides, ciutats*.

■ MARTA FERRÉ FREITAS-MORNA

El primer centenari de la mort d'Eça de Queirós

Realitat i ficció a *O Mistério da Estrada de Sintra*

El 16 d'agost de 1900, morí a Neuilly (França) José Maria Eça de Queirós. Burgès, intel·lectual i fill il·legítim d'un magistrat, va néixer el 1845 i, encara avui, la qüestió de la seva ciutat natal és motiu de polèmica. Es formà en dret, exercí de periodista i més tard es féu diplomàtic, la qual cosa el dugué a residir gran part de la seva vida a l'estranger. Fou cònsol a Cuba i a Anglaterra i visqué a França, on s'amarà dels corrents literaris que dominaven l'època. Amb la seva obra literària¹ i la freqüent col·laboració en diaris portuguesos i brasilers, pretengué avalotar la tediosa societat de final de segle, caricaturant, amb humor i enginy, allò que es deia, llavors, "realitat".

Precisament, com veurem més endavant, la difícil relació entre la representació literària i artística i el seu objecte —realitat referencial— ocupa un lloc destacat en la discussió estètica del moment. Veurem també, al final d'aquestes pàgines, que els termes "realitat" i "ficció" a l'obra d'Eça tenen límits més aviat difuminats principalment en el que es refereix a la seva primera novel·la, *O Mistério da Estrada de Sintra*. És necessari, però, entendre el fenomen realista i la seva problemàtica dins les fronteres temporals que el comprenen.

Recordem que la segona meitat del segle XIX a Europa es caracteritza pel creixement demogràfic, econòmic i industrial, pels enfrontaments entre burgesia i proletariat i pel positivisme i empirisme filosòfic. El 1848, Marx i Engels publiquen el Manifest comunista; el 1864, se celebra la primera Inter-

nacional; el II Imperi francès pateix una forta crisi i s'unifica Itàlia. A Espanya, el període postisabelí culmina amb la Restauració i romanen sense solució els problemes socials i econòmics. Encara caldria afegir que, entre 1830 i 1856, es publiquen les obres més representatives del realisme-naturalisme francès: *Le rouge et le noir* (1830) i *La Chartreuse de Parme* (1839), d'Stendhal; *Eugénie Grandet* (1833) i *Le père Goriot* (1835), de Balzac i *Madame Bovary* (1856), de Flaubert. Així mateix Taine publica *La filosofia de l'Art* (1865). A Espanya, Pérez Galdós inaugura el nou moment literari amb *La fontana de oro* (1870) i Leopoldo Alas «Clarín» i Emilia Pardo Bazán confirmen l'arribada de la nova estètica. A Catalunya, Narcís Oller engegava les màquines del naturalisme, el 1882, amb *La papallona*, obra traduïda al francès amb pròleg d'Émile Zola.

Les comunicacions entre Portugal i França s'intensificaren, en part gràcies a les millores de la línia fèrria que unia els dos països i que transportava les més recents publicacions franceses. Els joves estudiants de Coïmbra llegien Victor Hugo, Proudhon, Flaubert, Balzac, Zola i Taine i estaven a l'aguait de la situació política i intel·lectual d'Europa. A partir del decenni de 1870, es manifestà clarament la necessitat d'un canvi profund en la societat; aquesta és la tasca que es proposaren dur a terme els membres de la generació realista portuguesa del 1870.

Eça pertany a aquest conjunt d'autors que comencen a publicar devers 1860 i que s'emmarquen, amb totes les diferències que les classificacions permeten, dins el corrent literari realista-

naturalista. Amb el liberalisme difícilment institucionalitzat a Portugal des dels anys vint i una guerra civil que durà fins al 1834, aquests joves estudiants viuen una època de canvis comuns gairebé a tots els països europeus.

Encara que els ideals polítics uneixen aquests joves escriptors, no podem parlar de grup homogeni en termes estètics i literaris. En certa ocasió, Eça va dir que el vertader laç d'unió entre els membres del 70 era el seu mestre comú, un geni que era un sant:² Antero de Quental (Ponta Delgada, Açores, 1842-1891), filòsof i poeta, instigador del vessant modernista d'un dels múltiples Fernando Pessoa.³

El procés de constitució del grup com a tal començà amb l'anomenada *Questão Coimbrã*. El 1865, Antero de Quental escriu el pamflet *Bom Senso e Bom Gosto* en el qual critica durament els encara seguidors de l'estètica romàntica; el text representà l'inici de l'enfrontament generacional i uní, amb forts llaços, aquests estudiants de Coïmbra. Un any després, Eça conclou els seus estudis i s'estableix a Évora com a director del diari *O Distrito de Évora*, mentre que Antero viatja cap a París. Tanmateix, el 1871, es tornen a reunir a Lisboa i Antero de Quental es transforma, espontàniament, triat per l'atzar de la seva genialitat, en el mentor d'Eça, Ramalho Ortigão (Porto, 1836-1915), Teófilo Braga (Ponta Delgada, Açores, 1843-1924), Oliveira Martins (Lisboa, 1845-1894) i Jaime Batalha Reis (Lisboa, 1847-1935), entre altres autors, consolidant-se, així, la *Geração de 70*.

De les seves reunions al "Cenáculo", neixen els preceptes que els serviran de coordenades estètiques i ideològiques. Allà mateix, va prendre forma l'escriptor imaginari —heterònim d'Eça, Antero i Batalha Reis— Carlos Fradique Mendes, poeta satànic que, segons els seus creadors, vivia a França, era amic de Baudelaire i era l'únic modern nacional; els també imaginaris *Poemas de Macadam*⁴ de Fradique configuraven, curiosament, l'estètica que defensava el grup, però que no arribarien mai a adoptar.

L'acte més destacat i polèmic del grup fou, sens dubte, l'organització de les Conferències Democràtiques (1871) del Casino Lisbonense. El projecte s'integrava dins un pla de reforma del país, que pretenia marcar el punt de ruptura

amb l'anacronisme portuguès —deia Eça que s'havia de sincronitzar el rellotge de Portugal amb el d'Europa, tasca que pertocava als intel·lectuals. Les conferències havien d'abraçar tots els àmbits del coneixement, des de la filosofia fins a la biologia, i «obrir una tribuna» a la «transformació social, moral i política dels pobles».⁵ Varen llogar el Casino Lisbonense i allà es realitzaren les tres primeres conferències; a la quarta, António José de Ávila, ministre del Regne, ordenà el tancament de les «subversives» conferències dels «adeptes de la Comuna». Coincidí la clausura amb el dia en què estava programada la conferència «Os Historiadores Críticos de Jesús», de Salomão Sárragga. El motiu és obvi. Per entendre la importància que mereixé l'acte en l'àmbit literari i filosòfic basta citar els títols de les conferències profèriques per Antero de Quental, «Causas da Decadência dos Povos Peninsulares», i Eça, «A Nova Literatura. O Realismo como nova expressão de Arte». En aquesta, Eça afirmava taxativament que la literatura havia d'obrir camí a la Revolució. En aquella ocasió, va anomenar Courbet, en la pintura, i *Madame Bovary*, en la literatura, com a exemples de la Nova Escola Realista.

L'obra d'Eça destaca per la conjugació harmoniosa de les premisses de Flaubert i la sensibilitat poètica, la imaginació prodigiosa i l'escrupolosa objectivitat, com diu Maria Aparecida Ribeiro:

*Indissociável de qualquer palavra sobre o Realismo-Naturalismo em Portugal, a obra de Eça de Queirós extrapola, entretanto, os seus limites, quer cronologicamente, quer ideologicamente.*⁶

Eça començà a escriure fulletons per a la *Gazeta de Portugal* el 1866. Aquests textos foren editats el 1903 en l'aplec pòstum *Prosas Bárbaras*, prologat per Jaime Batalha Reis; en posteriors edicions s'han afegit fulletons no integrats al primer volum. Fins a aquell moment, és palesa en l'obra d'Eça la influència romàntica, principalment la literatura alemanya de Goethe i Heine. Tanmateix, l'obsessió per l'àtom, per la compatibilitat entre la ciència i la metafísica, no el deixen participar dels trets generals del metamòrfic fulletó romàntic del segle dinou del qual és bon exemple *Contos Cor-de-Rosa* (1870) de Ramalho. Encara dins l'estructura fulletonesca, escriu, jun-

Eça de Queirós vist per Bordalo Pinheiro

tament amb Ramalho Ortigão, *O Mistério da Estrada de Sintra*, obra a la qual tornarem més endavant. El 1871, Eça i Ramalho Ortigão editaven la revista *As Farpas*, publicació mensual regida per l'ideari socialista de Proudhon. L'article que inaugurarà la revista era «Estado Social de Portugal em 1871», d'Eça de Queirós, una molt dura crítica a la poquedat de l'estat. Aquest primer moment, fins al 1871, constitueix un nucli estructural dins la producció queirosiana.

Eça sorgeix com a novel·lista a la segon meitat del decenni. Les seves novel·les descriuen el comportament amorat de la societat burgesa amb un fons de recerca estructural i temàtica que s'emmarca dins els més encertats preceptes naturalistes. Començà, després d'alguns anys dedicat exclusivament al periodisme, la redacció d'*O Crime do Padre Amaro*, publicat el 1875 a la *Revista Ocidental* i editat un any més tard amb revisions i alteracions fetes per l'autor. El text definitiu és de l'any 1880. Enviat a Anglaterra el 1874 com a cònsol, prepara l'edició d'*O Primo Basílio* (1878). El 1880, inicià una sèrie de dues obres en què la fantasia està per sobre de l'estil realista. Són *O Mandarim* (1880) i *A Relíquia* (1887).

Os Maias (1888), la nissaga d'una família, exemple del determinisme genètic, és, possiblement, la síntesi de la seva obra fins a llavors. Amb rigor científic, analitza, amb bisturí, la gènesi del

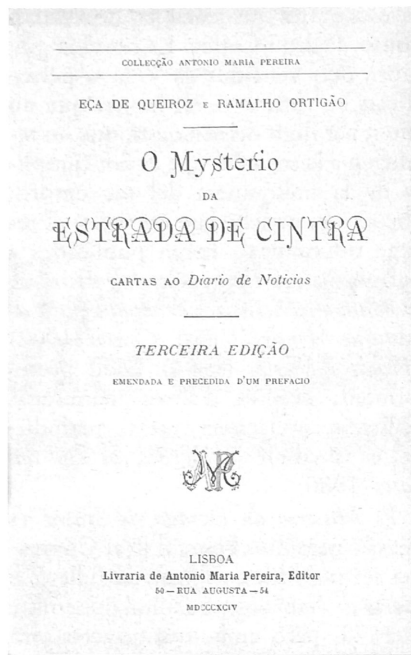
fracàs de tres generacions de Maias, Afonso, Pedro i Carlos. La novel·la gira entorn dels Vencidos da Vida —personificats en Carlos—, els homes que no lluiten per fugir del seu destí, que no renuncien a la societat, que es fan còmplices de la mesquinesa del seu entorn; vençuts són aquells que no tenen el rellotge sincronitzat. Foren publicades a títol pòstum *A Ilustre Casa de Ramires*, *A Cidade e as Serras* i *Correspondência de Fradique Mendes* (1900), *Contos* (1902) i *Prosas Bárbaras* (1903). Molt posteriorment, després d'altres manuscrits inèdits, recopilacions i texts periodístics, es va editar *A tragédia da Rua das Flores* (1980).

El *Mistério da Estrada de Sintra* és un cas curiós dins l'obra d'Eça. Començà a ser publicat en forma de fulletó al *Diário de Notícias* entre juliol i setembre de 1870, però amb una característica que el va fer únic: la història fou presentada com a fet real i no com a ficció.

El dissabte 23 de juliol de 1870, sortí a la portada del *Diário de Notícias* l'anunci de l'arribada a la redacció d'una carta que relatava el segrest d'un metge a la carretera de Sintra. La carta seria reproduïda integralment el dia següent, on ocuparia el lloc del fulletó que habitualment es venia publicant. El 24 de juliol, es divulgà la carta del Doctor sota el nom d'«O Mistério da Estrada de Sintra», sense que s'hagués omès la designació d'aquesta secció: «Folhetim do Diário de Notícias». El 29 de juliol, a més de l'habitual carta del Doctor, se'n publicava una altra signada per João Viegas, qui corroborava les dades narrades pel virtual segrestat. El 4 d'agost s'hi afegien dos personatges més: Z. i F., aquest darrer l'amic també empresonat del metge. A poc a poc, la gent anava esbrinant el misteri, enviava cartes al diari afirmant haver estat testimoni de qualsevol detall que pogués ajudar a resoldre l'enigma. Fins i tot hi intervé Fradique Mendes, el poeta imaginari. La societat portuguesa va convertir el relat en un prodigiós èxit de lectura, sense saber, però, que tot no era més que una farsa: el 27 de setembre, es publicà sota el títol «La darrera carta» la confessió:

Sr. Redactor do Diário de Notícias:

Podendo causar reparo que em toda a narrativa que há dois meses se publica no felleim do seu periódico não haja um só nome que não seja suposto, nem um só

lugar que não seja hipotético, fica V. autorizado por via destas letras a datar o desfecho da aludida história de Lisboa, aos vinte e sete dias do mês de Setembro de 1870, e a subscrevê-la com os nomes dos dois signatários desta carta. Temos a honra de ser, etc. Eça de Queirós. Ramalho Ortigão.⁸

El projecte d'Eça i Ramalho anava molt més enllà del propòsit literari. Els autors, davant d'una tassa de cafè, una horabaixa d'estiu, decideixen "reaccionar vers ells mateixos i aixecar tot allò a bramuls, en una novel·la tremenda, i brunzinada a la Baixa des de les altures del *Diário de Notícias*".⁹ La controvertida intenció, com una petita broma d'infants avorrits, aconsegueix efectivament atreure l'atenció i implicar, en desmesurades proporcions, els lectors en l'afer. Fins i tot, segons es conta, la policia inicià la investigació del crim, sense poder, òbviament, esbrinar res.

L'experiment demostrava que la realitat commou més, i més profundament, que la ficció, que la versemblança és allò imprescindible per mobilitzar l'atenció del lector. En aquest aspecte, el *Mistério* és l'assaig del Realisme.

Aquesta obra, tantes vegades considerada únicament circumstantial, aixeca importants qüestions teòriques que encara avui conformen l'epicentre fonamental de la poètica de la narració. Veu-

rem breument com el *Mistério* qüestiona la noció de mimesi al realisme.

El terme Realisme fa referència, per una banda, a la representació mimètica de l'objecte —en aquest cas literari— però per l'altra, a la idea aristotèlica de versemblança, la capacitat de fer creïble una circumstància diegètica, que no depèn de la veritat dels fets narrats. En el cas del peculiar fulletó, la narració es fa creïble mitjançant dos aspectes. El primer és de caràcter formal: els suports referencials són propers al lector —els personatges implicats, les localitzacions geogràfiques i la descripció d'esdeveniments reals remetent a la realitat quotidiana. A més, la tècnica autodiegètica i la varietat de veus autenticadores objectivitzen els fets. El segon aspecte, i el més important, fa referència a la via de transmissió: la premsa és sinònim de credibilitat, informació i objectivitat. A més, el sensacionalisme d'una notícia escabrosa permet la hiperbòlica situació que Eça i Ramalho presentaven.

El joc simbiòtic entre realitat i ficció al *Mistério* arriba fins al punt de despullar-se de la seva monumentalitat —com a text literari que és— per revestir-se del caràcter documental de la notícia. Ja no sabem quin és l'objecte estètic, si la novel·la o la notícia.

Si llegim el relat, observarem que no ens dona cap informació empíricament comprovable: com diuen els autors a la carta final, els noms són suposats, els llocs, hipotètics. Les estranyes circumstàncies són tan fantàstiques que ofusquen la ment més imaginativa. A més, els autors desemmascaren des del començament el seu escrit col·locant-lo en el lloc destinat a la ficció romàntica del fulletó. Però aquestes circumstàncies afecten la veritat del text, no la seva versemblança. La relació entre el *Mistério* i la literatura de fulletó no és casual; el text empra els mateixos recursos retòrics i argumentadors que el *roman-feuilleton* detectivesc i amb ells es desmenteix constantment, posant a prova la intel·ligència del lisboeta enfastijat. Com al fulletó romàntic, el lector s'apropa a poc a poc a la realitat quotidiana dels personatges; la informació es dona en petites dosis i, imperceptiblement, un dia perdem la noció de veritat i ens deixam seduir per una emocionant realitat que no és la nostra.

En perfecta consonància amb el seu temps històric, s'incorpora a l'àmbit li-

terari la problemàtica qüestió del referent real. El *Mistério* és una ficció il·lustrativa de la realitat vuitcentista (essent, per això una obra realista) però... només és mimesi com a literatura. Conscients de les limitacions de la representació com a retrat vertader de la vida, Eça i Ramalho aconsegueixen, mitjançant la presentació de falses notícies, la creació d'un món no menys real i molt més versemblant que la vida mateixa.

Tot això fa d'*O Mistério da Estrada de Sintra* un petit glossari dels temes eternament discutits per la crítica, alhora que configura un magnífic quadre costumista de la segona meitat del segle dinou. A més de proporcionar-nos una captivadora intriga, el *Mistério* confirma la tesi d'Eça i Ramalho: és versemblant allò que es presenta com a real, i no allò que és veritat. ■

Marta Ferré Freitas-Morna

NOTES

(1) Només hi ha dues obres seves traduïdes al català: *El mandarí*, traducció de Jordi Moners, València, Eliseu Climent Ed., 1992; *Adam i Eva al paradís*, traducció de Francesc Gisbert i Tió, Paiporta, Ed. Belinchón, 1987.

(2) «Um génio que era um santo», títol de l'article d'Eça de Queirós a DA, *Antero de Quental*, In *Memoriam*, Porto, Mathieu Lugan, 1896, pàgs. 481-522.

(3) «A cada um de só trez poetas, no Portugal dos séculos dezanove a vinte, se pode applicar o nome de "mestre". São elles Anthero de Quental, Cesário Verde e Camilo Pessanha. [...] O primeiro ensinou a pensar em rythmo» a J. do Prado Coelho, «Fragmentos inéditos de Fernando Pessoa», *Colóquio/Letras*, núm. 8, juliol de 1972.

(4) Aquest títol i tots els que el segueixen d'autors portuguesos se citaran en la seva llengua original.

(5) Punt del programa de les conferències a Saraiva, A. J. i O. Lopes, *História da Literatura Portuguesa*, 16a ed., Porto, Porto Editora, s.d., pàg. 839.

(6) DA, *História Crítica da Literatura Portuguesa*, VI, «Realismo e Naturalismo», Lisboa, Ed. Verbo, 1994, pàg. 181.

(7) Hi ha dues traduccions de l'obra al castellà de Carmen Martín Gaité a les editorials Nostromo (Madrid, 1974) i Bruguera (Barcelona, 1983).

(8) Eça de Queirós i Ramalho Ortigão, *O Mistério da Estrada de Sintra. Cartas ao Diário de Notícias*, 3a ed., corregida i amb prefaci, Lisboa, Liv. António Maria Pereira, 1894, pàg. 193.

(9) Carta dels autors a l'editor de la 3a edició de la novel·la i que li serveix de prefaci. L'original del fragment traduït diu: «reagir sobre nós mesmos acordar tudo aquilo a berros, num romance tremendo, buzinado à Baixa das alturas do *Diário de Notícias*».

L'ESGLÉSIA NOSTRA

■ RAMON BALLESTER I VIVES

Pregó per a l'Escolania de Lluc*

Abans del concert dedicat a Santa Cecília, patrona dels músics

A l'hora d'encetar aquestes paraules sembla coherent fer memòria de santa Cecília, a qui es destina aquest acte. Tanmateix la seva figura es perd entre la llegenda i la història, entre la devoció popular i el pas del temps mitificador... Poques coses en sabem. N'esmentaré algunes.

Hi ha un esdeveniment que crida l'atenció: quan després del Vaticà II es féu la revisió del calendari universal de l'Església, molts de màrtirs i de confessors desapareixen per manca de proves històriques, en canvi resta santa Cecília, màrtir del segle III.

En una basílica de la peculiar barriada del Trastevere de la ciutat de Roma hi ha el seu suposat sepulcre, amb la bellíssima escultura de marbre blanc, esculpida pel Maderna, que mostra una formosa donzella ajaguda de costat, que sembla dormir plàcidament.

El perquè del seu patronatge sobre els músics és incert i misteriós. A la Sala de Música de l'Escolania hi ha una figura de guix que representa la santa donzella dreta, amb una petita harpa entre les mans.

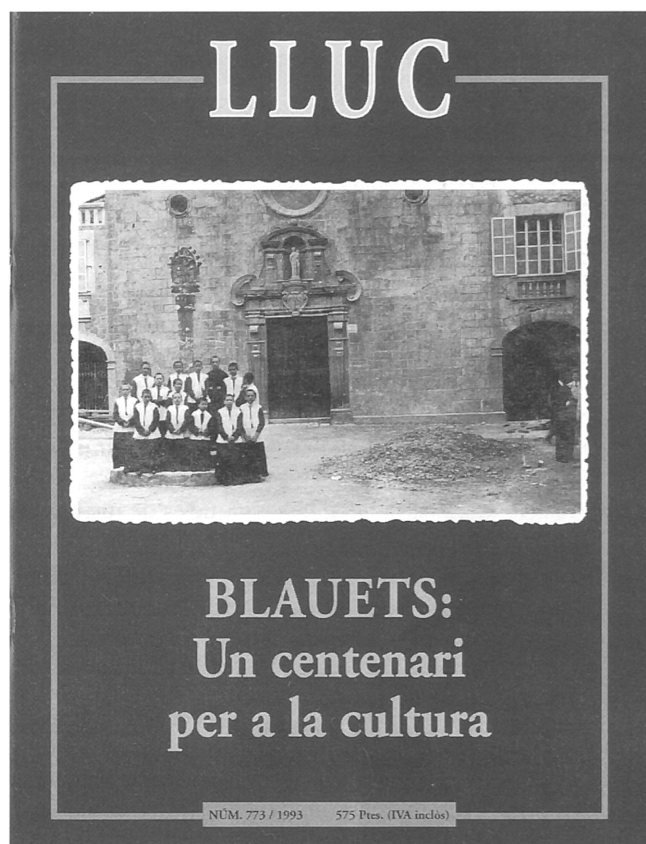
Però més que imaginar-la com a música o cantant, em sembla més suggeridor i poètic el que conta la seva llegendària *Passio*: mentre els botxins la degollaven per confessar fermament la seva fe en Jesucrist, instruments de música sonaven, però ella, Cecília, cantava des de dins del cor solament al seu Senyor.¹

Aquest fragment de la *Passio* de santa Cecília podria ser emblemàtic per a tots els que practiquen la cançó religiosa. És a dir: cantar des del cor o, si voleu, pregar amb música desvetllant sentiments nobles, decisions evangèliques, respostes compromeses segons la Paraula de Déu.

Això és el que pot fer i ajudar-nos a fer la nostra estimada Escolania de Lluc.

Ara que acabam aquest mil·lenni és escaient esmentar que aquesta institució de nins cantors ha passat mig mil·lenni de la nostra història ajudant-nos a pregar a la Mare de Déu de Lluc, aquella que com ningú va guardar recordances del seu Fill dins el cor, des del qual va cantar les meravelles del Magníficat.

Els Blauets, amb les seves veus blanques, innocents, tenen un llenguatge musical peculiar, que suscita a l'interior de les persones de bona voluntat el desig de comunió amb el Transcendent. És al mateix indret on reposa l'Esperit, sense la necessitat de les paraules es batega l'inefable: el Déu Amor, la conversió, l'esperança, la bondat, la tendresa...

Hem d'estar profundament agraïts a l'Escolania de Lluc, que té la finalitat primera de «retre, amb les seves cançons, un multiseular homenatge en nom de Mallorca a la seva Patrona»,² com determina el seu ideari. I, això és el que ha fet sempre: des del gregorià que antigament cantaven a trenc d'alba amb el *Salve Sancta Parens* del matinal o l'enfilall de salves i cançons tradicionals a l'hora del migdia o a l'hora vespral, fins a les seves adients participacions en les celebracions litúrgiques.

Però, a la vegada que han fet tant de bé espiritual també han estat i són factors de cultura i ajut important per al recobriment de la nostra identitat.

Vull recordar aquí part d'un editorial que la revista *Lluc* en un número monogràfic dedicà a l'Escolania: «l'antiga escolania, que certament enfonsa les seves arrels més enllà del segle XVè —dins la foscor de la història, més espessa que els alzinars de la serra—, s'afermava com escola d'humanitats, planter de vocacions per a l'Església i per a la intel·lectualitat del nostre poble.

Seria un tòpic repetir que Lluc és més que un santuari; ho seria sobretot des de la nostra revista, vinculada per naixença i per renaixença a la inspiració d'aquest «sant racó de la llar» mallorquina. Tanmateix és evident, com hem apuntat des del principi, que, entre els signes que ens identifiquen com a poble, Lluc pesa molt i hi pesa també la seva escolania.»³

No podem obviar que pertànyer a l'Escolania ha suposat i suposa un seguit de sacrificis: dels pares, que responsablement confien a la Comunitat de Lluc els seus fills; dels mateixos nins, que hauran de deixar molts de dies la llar i el poble; dels preceptors, professors i director de música, que, a més de la formació intel·lectual, tenen la delicada cura de fer créixer i enriquir la personalitat dels nins, tot respectant la seva llibertat i sempre des d'una pedagogia familiar.

Aquests sacrificis donen resultats positius ben constatables des d'un equilibri personal a una presència destacada de molts antics blauets en diversos nivells socials. Joan Pons, un dels seus professors, ho anota: «Per comprovar-ho —escriu— basta girar la ullada arreu de l'illa de Mallorca; a molts dels nostres pobles i també a Palma trobam blauets que ocupen càrrecs importants en tots els àmbits: la política, la cultura, la religió, la música, la docència... només per esmentar alguns dels sectors de la nostra societat.

Per això avui des de l'Escolania es continua treballant per formar homes del demà. Homes que estimin la nostra llengua, la nostra cultura, la religió, l'art, etc. En definitiva, la nostra terra.»⁴

Amb relació a la nostra llengua, crec que és de justícia recordar que des del 1977 el col·legi Escolania de Lluc imparteix els estudis d'EGB en català i, per tant, és «escola capdavantera en l'ús de la llengua de Mallorca» —com adverteix l'actual prior, el P. Gaspar Alemany— i «no podem fer altra cosa que felicitar-la per l'esforç dels seus educadors i mestres i augurar-li una sempre més creixent embranzida per tal de contribuir a la fesomia d'un poble que necessita, més que mai, la seva autoestimació.»⁵

No hi ha dubte que la formació que reben els blauets és ampla i variada. A més d'una acurada educació en la fe i en la nostra cultura, el col·legi té alguns condicionaments que el fan únic, irrepètible:

Destaquem, en primer lloc, els paratges que l'envolten, muntanyes i vall de Lluc, aire pur i bellesa incomparable, que afavoreixen un espontani amor a la natura. També el fet corprendor de viure en comunitat des de petits, adquirint la capacitat de saber conviure en una harmònica acceptació de la diversitat de temperaments i de procedència. El sentit de responsabilitat que exerceixen participant en la pastoral del Santuari amb important protagonisme a la litúrgia i als concerts. I —ja per acabar— la intensa formació musical que diàriament reben i que marca i configura el caràcter dels nins.

Aquest efecte benèfic de l'educació musical en l'estructuració de la personalitat dels nins l'assenyalà Baltasar Bibiloni,

en una celebrada conferència que féu a Palma. Diu. «Des de principi de segle la psicologia i la pedagogia, desfent-se dels prejudicis racionalistes, tornaren a situar l'educació musical en el lloc que ja a l'antiga Grècia havia tengut en el marc de l'educació de tots els infants, no per fer-ne músics —de la mateixa manera que una formació en història no vol suposar fer historiadors—, sinó per aprofitar les especials característiques de la música en el desenvolupament de determinats aspectes de la personalitat que, altrament, quedarien, per sempre més, a les fosques.»⁶

I, un d'aquests aspectes de la personalitat dels blauets, aprenent i cantant les cançons tradicionals de Lluc i de Mallorca, és precisament els lligams afectuosos que es congrien. «Companya inseparable de la paraula, la cançó tradicional ens aporta un coneixement més profund dels vells costums, història i tradicions. Per la cançó de la terra, ben motivada des del punt de vista literari, i, degudament interpretada la música, des de la tècnica i l'expressió, els infants quedaran lligats amorosament i fermament a les nostres arrels.»⁷

Que no decaigui mai la voluntat de mantenir aquesta preuada Escolania. No podem contemplar Lluc sense els Blauets cantant a la Mare de Déu i fent costat a la Comunitat del Santuari.

Que no manquin suports personals i ajuts econòmics.

Que santa Cecília intercedeixi. I, la qui és més que patrona, mare, la Mare de Déu de Lluc, obtengui del seu Fill Jesús la millor benedicció:

Perquè segueixi l'Escolania de Blauets escrivint planes belles de la nostra història, bastint la nostra identitat mallorquina, ajudant-nos a pregar des del cor. ■

NOTES

(*) Pregó pronunciat al Santuari de Lluc el 20 de novembre de 1999.

(1) Cf. Piero BARGELLINI, *Mille santi del giorno*, Vallecchi Editore, Firenze, 1988, pàgs. 653-654.

(2) *Ideari del Col·legi Escolania de Lluc*, núm. 1.1. Mallorca, 1980.

(3) «Els Blauets: un altre signe d'identitat», editorial de *Lluc*, núm. 773, març-abril 1993, pàg. 2.

(4) Joan PONS, «La primera centúria de l'Escolania de Lluc com a centre d'ensenyament», a *Lluc*, núm. 773, pàg. 23.

(5) Gaspar ALEMANY, «L'ensenyament i el català a l'Escolania de Lluc», a *Lluc*, núm. 773, pàg. 22.

(6) Baltasar BIBILONI, «Educació musical i cançó tradicional a Lluc», a *Lluc*, núm. 773, pàg. 25.

(7) Ib. Pàg. 27.

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 971 51 70 46

Arts Plàstiques

■ PAULA GUASP BORRÀS

Gargallo, al Palau Solleric

L'obra escultòrica de Pablo Gargallo no seguí únicament l'esperit que havien marcat les experiències pictòriques de Cézanne (sobretot), sinó que es bifurcà en dos vessants que, a la vegada, corrien paral·lels en el curs de la seva producció: d'una banda, desenvolupà una tasca artística molt vinculada al classicisme i, de l'altra, anà investigant en el terreny del llenguatge contemporani de l'escultura lligat a les avantguardes, d'on sorgiren importants aportacions.

Aquesta dualitat es fa palesa en l'exposició que ara es duu a terme en el Palau Solleric i de la qual és comissari Rafael Ordóñez Fernández.

Es tracta d'una mostra retrospectiva, formada de cinquanta-dues obres, que s'ordenen cronològicament en un fil que parteix de *La bèstia de l'home*, obra de bronze de 1904, i arriba al *Gran profeta*, de 1933.

L'exposició s'ha seccionat tot atenent la cronologia i l'ús que féu Gargallo dels materials. Coure, plom, ferro i pedra lliguen totes les èpoques a través de la presència de la figura humana, que apareix subtil, perfeccionista i depurada en les formes classicistes i més expressiva, volumètrica, sotmesa al recurs de la sinècdoque, en l'obra que s'ubica dins l'experimentació avantguardista, en aquella situada en la direcció seguida per Caro, González o Picasso. Aquesta opció del ferro, a més, serà recuperada posteriorment en la transició dels anys 70 als 80 i es constituirà en el vessant més avantguardista de l'escultura catalana amb artistes com Sergi Aguilar, Susanna Solano o Jaume Plensa.

En l'exposició, hi figuren, per tant, obres inicials que pertanyen al moment en què Gargallo treballà amb Domènech i Montaner per a la realització d'algunes escultures a Sant Pau i Santa Creu de Barcelona, en les quals s'aprecien clares influències de Rodin i de l'aprenentatge a l'Escola de Belles Arts de la Llotja, nus femenins de pedra, algunes màscares que, segons Kandwiler, pogueren inspirar Picasso per a la seva escultura decorativa i que serien el principi de la recerca del buit en Gargallo.

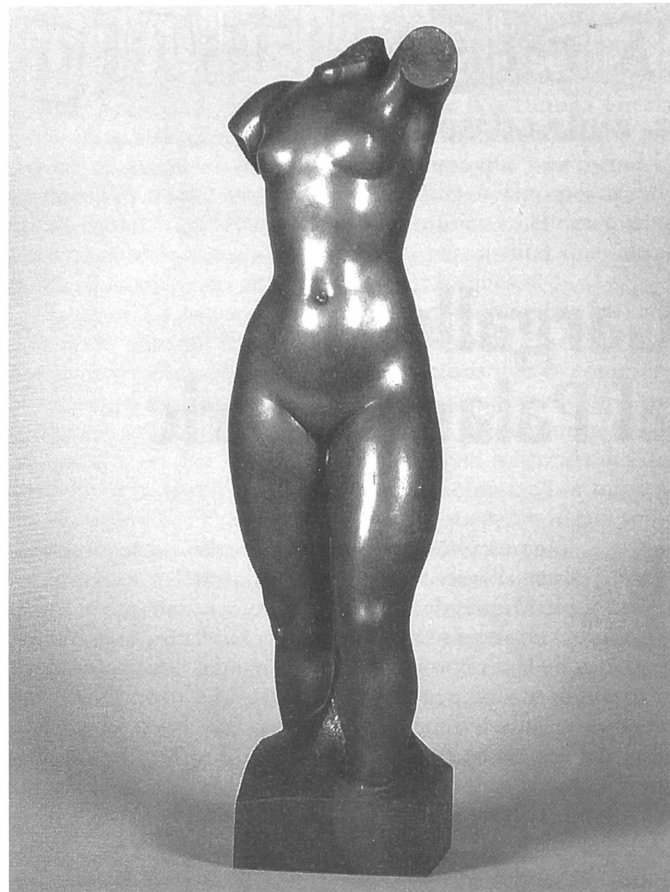
Apareixen també a partir de 1911 obres de xapa metàl·lica, que s'inspiren en Gaudí i en el treball de la forja modernista, obres de temàtica animalística, fetes a partir de plantilles de cartó, i altres temes molt vinculats a l'ideari noucentista de la Barcelona del moment, com ara vermadores o maternitats.

Gran profeta (1933)

Formes úniques de continuïtat en l'espai (1913) d'Umberto Boccioni

Tors d'adolescent (1933)

Són també rellevants els dibuixos que s'exposen, la majoria d'època primerenca, d'una gran delicadesa i sensibilitat i amb el tema de la figuració humana com a motiu (exceptuant l'obra *Cavalls*, de 1930).

Ordóñez destaca, en el text del catàleg, la importància de *Retrat de la senyora gran*, de 1913, perquè suposa ja la incorporació del buit total en la boca i en els ulls i la versió de *Petita ballarina espanyola* de 1927, en què l'eliminació de la matèria esdevé una aportació fonamental.

Retornant a la dualitat característica del llenguatge de Gargallo expressada al principi, caldria fer dues puntualitzacions. En primer lloc, indicar, seguint Margit Rowell, que la via del ferro, d'importància cabdal dins el procés de l'escultura catalana, està directament vinculada als oficis del ferro forjat de la Barcelona modernista, que integrà aquest material com a ornament, però també amb característiques funcionals dins l'arquitectura i el mobiliari urbans. I, d'altra banda, caldria atendre les mateixes paraules de l'artista: «Mai no he deformat l'art en un sentit d'excentricitat o d'irracionalitat, que és allò que s'ha produït en els darrers anys... Jo no em poso en contra de l'instint, de l'art instintiu. Al contrari, n'estic a favor, però net, pur, veritable i cultivat. I no fals o simulat... L'instint cultivat ha creat una Renaixença i una Grècia.»

Dels mots de Gargallo, se'n desprèn una certa reticència cap als pressupòsits imperants avantguardistes que cercaven l'originalitat en exotismes africans o en el món dels infants, bojos i folls. Ell generalment no deslligà la investigació del

discurs noucentista preconitzat per Eugeni d'Ors, el qual proposava una recerca de la identitat nacional en les arrels del classicisme més pur.

Dues obres podrien il·lustrar aquesta idea dual: *Tors d'adolescent* (1933), com a exemple d'un refinat classicisme, i *Gran profeta* (1933), bronze que, segons Ordóñez, és la síntesi de totes les aportacions que Gargallo féu en el seu treball escultòric dins ambdós camps: esquematització, depuració formal, simplificació, eliminació de la matèria, expressivitat plàstica...

Gran profeta, amb similituds formals amb l'obra futurista de Boccioni *Formes úniques de continuïtat en l'espai* (1913), és, a més, l'expressió del buit total, de la fragmentació, una peça en la qual s'han eliminat algunes parts bàsiques, però que s'intueixen a través de la sinècdoque.

És, per tant, suggerent, intuïtiva i conté una força expressiva que sol·licita les mirades dels espectadors des de diversos punts de vista, una escultura a la qual no fa justícia l'única fotografia que la il·lustra en el catàleg.

Obra rotunda, *Gran profeta* és la síntesi de la investigació i recerca de tota una vida, la darrera expressió d'una trajectòria que fou truncada massa prest per la mort.

Finalment caldria elogiar la mostra perquè, a part de permetre una percepció molt completa de la trajectòria de Gargallo amb obres molt significatives, ocupa, a més, el lloc físic que li correspon dins el palau Solleric. ■

Paula Guasp

Al la Ciutat dels Llibres

La mà del jardiner: una nova versió de la novel·la de la postguerra¹

Sovint s'ha afirmat que els bons narradors solen haver estat abans poetes. Antoni Vidal Ferrando ens en podria servir d'exemple, car la seva extensa i reconeguda obra poètica ho avalaria magníficament. I, encara, ho reforçaria el fet que Vidal Ferrando es donàs a conèixer com a escriptor força tard, quan ja havia passat la quarantena, per la qual cosa la seva obra gaudeix d'una maduresa poc freqüent. De fet, com a bon poeta, l'escriptor de Santanyí demostra a les seves novel·les un magnífic domini de la llengua, que sempre assoleix la pulcritud, l'elegància i la claredat, qualitats que són imprescindibles en l'art de contar. Tot això, que ja es podia dir de la seva primera novel·la, *La lluna i els calàpets* (1994), es pot afirmar —amb més motius encara— de *La mà del jardiner*, el darrer lliurament d'una trilogia que l'autor encara no ha clos.

Com *La lluna i els calàpets*, *La mà del jardiner* neix del propòsit de descriure i interpretar el passat del seu poble, una comunitat que exemplifica tota la societat mallorquina de la postguerra. Malgrat la seva formació com a historiador, Antoni Vidal Ferrando aconsegueix defugir una visió purament historicista i, en canvi, aprofundeix en el que podríem dir l'interior de la vida quotidiana d'uns éssers que han viscut en un lloc i un temps concrets. El novel·lista reelabora literàriament tot un material «novel·lístic», que ha conegut sobretot a partir de la tradició oral, sense propòsit d'exactitud documental, però sí de fidelitat a la veritat humana. Això no obstant, no hi exclou la intervenció de per-

sonatges i d'anècdotes que són producte exclusiu de la fabulació. Tanmateix, en el resultat final hom és incapaç de desitriar el que és inventat del que és real, car sempre assoleix una versemblança absoluta.

La intenció de retratar un grup humà, ambientat a un poble de la postguerra, amb les seves petites i minúscules anècdotes, sovint no exemptes d'humor, implicava el perill de caure en un to costumista i intrascent. Pel tarannà d'una gran part dels personatges que poblen la novel·la i per llurs accions, l'obra s'hauria pogut convertir fàcilment en una desfilada de personatges-titelles, més o menys pintorescos o esperpèntics. Precisament, si *La mà del jardiner* aconsegueix salvar aquest escull és gràcies a una visió amarada d'humanitat, a una voluntat de comprensió de les febleses de l'ànima humana, que l'autor ens transmet de la mà del seu narrador-protagonista, un home que ha patit i, per tant, pot comprendre el dolor dels altres. No importa que la «tragèdia» sigui motivada per un fet objectivament ridícul, perquè el que interessa és que el personatge la sent amb una intensitat d'absolut dramatismes. Així, la broma d'un al·lot que ha escrit a l'escalonada de l'escola una frase difamatòria contra la mestra arriba a convertir-se en un terrible problema de consciència per al protagonista, que es veu situat en el dilema d'haver de traïr el seu amic o d'esser víctima de la vergonya pública i d'uns càstigs que imagina terribles. Aquest fet objectivament petit i sense rellevància, situat en el context d'una moralitat exagerada i farisaica i amplificat pels anta-

gonismes existents entre els habitants del poble, es converteix en la subjectivitat del protagonista en una qüestió de vida o mort. Potser un dels principals encerts de *La mà del jardiner* és que ens ensenya que la vida quotidiana conté els ingredients suficients per desencadenar la fatalitat, sense haver de recórrer a peripèctics extraordinaris.

La mà del jardiner, com a fris d'una col·lectivitat, presenta una multitud de personatges. L'autor no hi oculta l'homenatge a Blai Bonet, del qual extreu una coneguda anècdota protagonitzada pel Conde Rossi. Com el Blai Bonet de *Judas i la primavera*, Vidal Ferrando també elabora un microcosmos, l'origen del qual rau en el poble real de Santanyí que, com hem dit, resumeix la Mallorca de la postguerra. Es tracta d'una societat que ha patit la confusió d'una guerra, que «va passar com un assot, com una desmesura que s'abalança sobre els senyors i els súbdits, sobre els vius i els difunts, sobre els botxins i les víctimes» (pàg. 17). Tanmateix, els paral·lelismes que es podrien establir entre la novel·la de Bonet i la de Vidal Ferrando són resultat únicament de la voluntat d'aquest últim de retre homenatge a l'autor d'*El Mar*. La utilització d'un nombre elevat de personatges i d'anècdotes implicava el perill de la dispersió. Així, els primers capítols,

en els quals l'autor es veu obligat a presentar-nos tots els elements necessaris per tal que puguem entendre la història, creen en el lector un cert efecte de confusió. Però, ràpidament, la història se centra en el relat de la infantesa del protagonista i de la mort del seu amic Basili Figa. La relació de la senyoreta Adela, la mestra forastera i insatisfeta sexualment, i de don Àlex, el vicari nou, esdevindrà el punt en què confluiran les diverses tensions entre els personatges del poble i, alhora, serà l'origen de l'acció d'en Basili i dels conseqüents problemes de consciència del narrador.

La mà del jardiner participa d'una visió crítica de la societat mallorquina de la postguerra, característica de la major part de la novel·lística escrita a Mallorca entre els anys seixanta i setanta. Ara bé, hi aporta una visió en bona mesura nova i renovadora. En primer lloc, perquè, lluny de la rebel·lia que caracteritzava els protagonistes de les obres dels joves escriptors d'aquella època, també rebels i oposats a la societat d'on havien sorgit, Vidal Ferrando opta per oferir-nos la visió d'un "integrat", un home que al capdavall no qüestiona les normes ni les vol trencar,

sinó que ha optat per seguir-les i, fins i tot, com a eclesiàstic que és, per estendre-les. Un cop i un altre, el narrador s'autodefineix com un "servidor", terme amb el qual palesa la submissió i la incapacitat de rebel·lia que el caracteritzen. Aquest recurs estableix un distanciament entre l'autor i el narrador, que evita tant el risc d'oferir una visió manipulada ideològicament com el de caure en uns plantejaments autobiogràfics i, potser, elegíacs. Tanmateix, la crítica hi és: no cal que el narrador denunciï els tabús, les repressions, les pors, les enveges o les rivalitats; basta que ens mostri com, junts, tots aquests factors creen un clima absurd i incontrolable. La presència del cometa Hale-Bopp és precisament l'element que desencadena el fil de la memòria del narrador, que ens narra uns fets del passat des de la seva perspectiva d'home adult, que ja ha perdut les il·lusions i només desitja «una treva per poder relatar aquesta crònica» (pàg. 9). La voluntat de confessió —la necessitat d'una catarsi mitjançant la paraula o, el que és el mateix, la necessitat del perdó— esdevé el motor d'un relat constituït per una sèrie de monòlegs procedents d'una sola veu, que uni-

fica les diverses històries adjacents que confluiran en el desenllaç final. D'aquesta manera, la crònica de "la mort anunciada" de Basili Figa és el relat expiatori d'una culpa que, en realitat, recau sobre tot un poble, i de la qual no s'exculpa el narrador-protagonista.

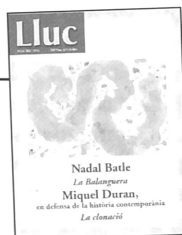
Amb la seva novel·la Antoni Vidal Ferrando aconsegueix bastir un retrat ampli, i alhora crític, de la postguerra a Mallorca. Però sobretot, ens ofereix una anàlisi de l'ànima humana que, tot escapant del localisme, assoleix uns valors universals. *La mà del jardiner* es podria considerar un bell i tardà rebrot d'un tema i d'una novel·lística que va florir, amb una certa precipitació i immaduresa, ara fa unes tres dècades. Un tema que, com tots, encara és explotable si, com ha sabut fer el nostre autor, hom sap tractar-lo amb intel·ligència i amb un autèntic respecte a la veritat íntima dels éssers humans. ■

Pere Rosselló Bover

(1) Antoni VIDAL FERRANDO, *La mà del jardiner*. Ed. 62, "El balancí", 363, Barcelona, 1999.

ANY 1998

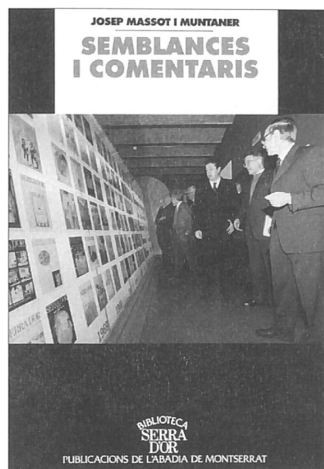
- **Nadal Batle**
La Balanguera
Miquel Duran, en defensa de la història contemporània
La clonació
- **La Reforma de l'Estatut**
Bartomeu Bennàssar o l'ètica de l'home
Identitat illenca i catalanitat
- **Cuba i Filipines: guerres i emigració**
Pere Fullana, la història de l'Església
L'Ecumenisme a Mallorca
- **El Cristianisme a Mallorca i la creació de les Parròquies al s. XIII**
L'ètica desafia els drets humans
Menorca i la guerra de Cuba
Gabriel Amengual, l'ofici de pensar

- **Els narradors mallorquins de la dècada dels 70**
Número monogràfic

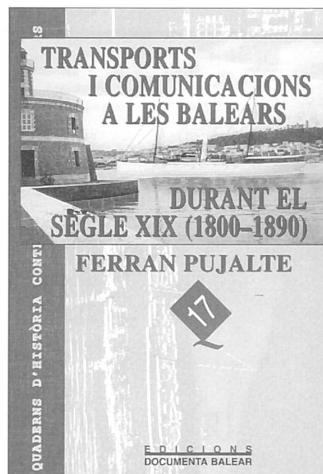
Mostrador

José MASSOT i MUNTANER: *SEMBLANCES I COMENTARIS*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Serra d'Or, 230), 1999, 341 pàgs.

L'obra recull una extensa selecció de treballs de l'historiador i filòleg Josep Massot i Muntaner —alguns inèdits i d'altres dispersos en publicacions diverses—, datats entre el novembre de 1985 i l'octubre de 1999. El material, degudament revisat i posat al dia, procedeix majoritàriament de presentacions i ressenyes de llibres, conferències o taules rodones, i ve a ser, tal com indica l'autor, una continuació d'*Escriptors i erudits contemporanis* (1996). Massot ha dividit l'obra en sis grans apartats: «De les illes Balears i els Països Catalans», en què tracta aspectes concrets de la nostra història i de la nostra cultura; «Lingüistes», dedicat a Antoni Maria Alcover, Joan Coromines, Germa Colón, Joan Veny i l'obra de Joan Solà i Pere Marcet, *Història de la lingüística catalana 1775-1900. Un repertori crític* (1998); «Historiadors», que té de protagonistes Josep M. Quadrado, Jordi Rubió i Balaguer, Josep-Joan Piquer i Jover, Miquel Batllori, Pere Xamena; «Escriptors i filòlegs», on dedica espai a Alfredo Giannini,

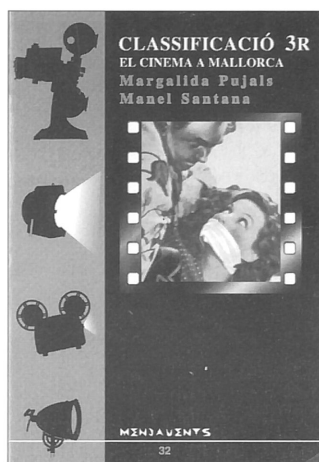
Miquel Ferrà, Maria Antònia Salvà, Llorenç Villalonga, Miquel Forteza, Miquel Àngel Riera, Heinrich Bihler; «Homes d'Església», referint-se a Lluís Carreras, Pere Bosch, Rafel Ginard Bauçà, Jordi Pinell, Miquel Estradé, Ireneu Segarra i, finalment, «Entorn de l'obra del Cançoner Popular de Catalunya», on parla d'aquesta magna obra en la qual ha treballat un bon grapat d'anys. Amb el segell de garantia, de rigor i d'erudició propis de Josep Massot.

Ferran PUJALTE: *TRANSPORTS I COMUNICACIONS A LES BALEARS DURANT EL SÈGLE XIX (1800-1890)*. Palma, Edicions Documenta Balear (Quaderns d'Història Contemporània, 17), 1999, 64 pàgs.

La col·lecció «Quaderns d'Història Contemporània», que ens ofereix estudis sintètics sobre aspectes concrets de la realitat balear, s'ha incrementat amb l'aparició d'aquesta monografia de l'historiador Ferran Pujalte. L'autor hi estudia l'evolució dels mitjans de transport a les illes durant el segle XIX, des de la regressió i la crisi del començament del segle XIX, passant per un període d'expansió de les comunicacions, fins

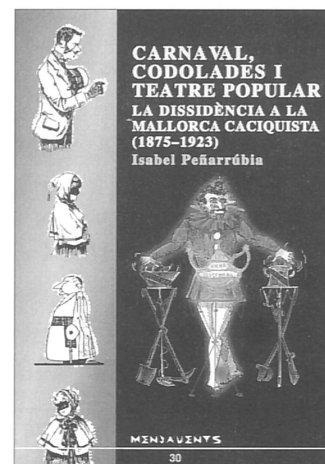
arribar a la modernització de tot el sector. Al final, s'hi inclou un breu apèndix documental, una cronologia i una bibliografia bàsica.

Margalida PUJALS i Manel SANTANA: *CLASSIFICACIÓ 3R. EL CINEMA A MALLORCA*. Pròleg de Sebastià Serra i Busquets. Palma, Edicions Documenta Balear (Menjaments, 32), 1999, 243 pàgs.

Els autors hi analitzen, des d'una perspectiva social, el fet cinematogràfic a Mallorca des de les primeres projeccions (el 27 de gener de 1897) fins al final dels anys 70 i el que suposà per a la societat mallorquina la irrupció, en paraules del prologuista, d'«una de les expressions de l'oci contemporani per excel·lència». El cinema, entès com a forma d'evasió i d'entreteniment, però també com a mitjà educatiu i com a transmissor de determinats continguts ideològics, provocà un gran impacte en la societat illenca i va permetre als ciutadans entrar en contacte amb una realitat, i també amb una estètica, que fins aleshores li era totalment desconeguda. Els autors no es limiten a estudiar l'evolució de les grans sales de projecció, situades en el centre de la capital i que congregaven públic d'arreu de Mallorca, sinó també les

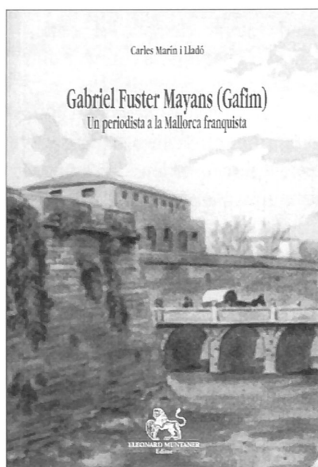
sales de cinema de barriada, de la Part Forana i els teleclubs, que es convertiren en centres de cultura i de sociabilitat per als habitants de la ruralia. Hom aborda també els efectes de la censura, aplicada de forma ferria des de l'àmbit eclesial i el polític, l'incipient paper de la crítica, ja dins els anys seixanta i setanta, les pel·lícules rodades a Mallorca i els grans empresaris cinematogràfics, entre d'altres qüestions. Un estudi, en definitiva, que omple el buit que existeix encara avui dia sobre el cinema a Mallorca.

Isabel PEÑARRÚBIA: *CARNAVAL, CODOLADES I TEATRE POPULAR. LA DISSIDÈNCIA A LA MALLORCA CACIQUISTA (1875-1923)*. Pròleg de Damià Pons i Pons. Palma, Edicions Documenta Balear (Menjaments, 30), 1999, 185 pàgs.

Isabel Peñarrúbia, autora entre d'altres estudis, de *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)* (1980) i *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)* (1991), analitza en aquest nou treball el control social establert pel sistema durant l'època de la Restauració i, en conseqüència, l'actitud dissident de certs grups

socials, contraris al caciquisme, que es veu manifesta a través del món de l'associacionisme, de les representacions teatrals i de sarsuela a cafès teatre de barriada o a locals de societats obreres i recreatives, les codolades dels glosadors, etc. Emparant-se en fonts diverses —premsa satírica, llibres de memòries, literatura costumista, literatura popular—, Peñarrúbia ofereix una visió molt interessant d'una societat urbana emergent, contrària al sistema polític imposat per la Restauració borbònica.

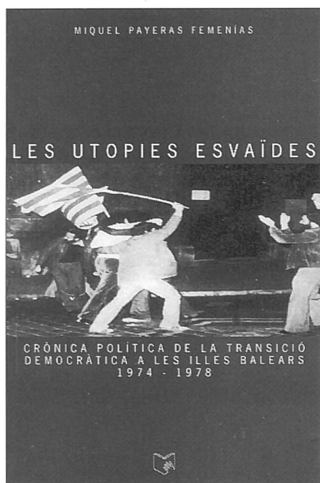

Carles MARÍN i LLADÓ: *GABRIEL FUSTER MAYANS (GAFIM). UN PERIODISTA A LA MALLORCA FRANQUISTA*. Palma, Leonard Muntaner Editor (Refaubetx, 3), 1999, 237 pàgs.

El periodista Gabriel Fuster Mayans (Palma 1913-1977), conegut amb el pseudònim de Gafim, assolí una gran popularitat des de les planes del diari *Baleares*, especialment amb la secció «Tertulia en la Plaza Mayor». Però la figura de Gafim ultrapassà l'àmbit periodístic més estricte i cal relacionar-la amb el món de la cultura illenca en general: fou regidor de Cultura de l'Ajuntament de Palma, promogué la creació dels premis Ciutat de Palma (1956) i publicà,

entre d'altres obres, *Tres viatges amb calma per l'illa de la calma* (1952).

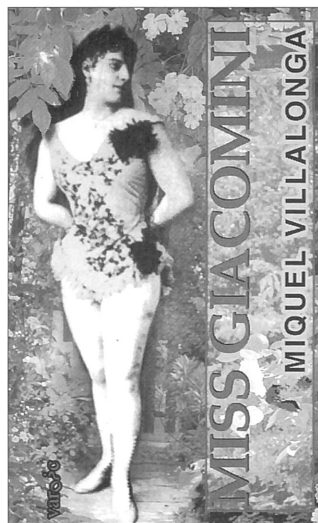
El llibre de Carles Marín, que pretén reivindicar la personalitat de Gabriel Fuster, consta de dues parts clarament diferenciades. La primera és una aproximació biogràfica i la segona és formada d'una selecció de vuitanta-sis articles de la secció «Tertulia en la Plaza Mayor», que s'estructuren en els apartats de "personatges", "literatura", "pintura i escultura", "llengua i cultura mallorquina", "pobles", "viatges" i "universitat i periodisme".

Miquel PAYERAS FEMENIAS: *LES UTOPIES ESAÏDES. CRÒNICA POLÍTICA DE LA TRANSICIÓN DEMOCRÁTICA A LES ILLES BALEARS 1974-1978*. Palma, Edicions Cort (Els Ullals, 1), 1999, 454 pàgs.

El periodista i historiador Miquel Payeras estudia aquí el transcendent període polític de la Transició democràtica, entre 1974 i 1978. Emprant fonamentalment la premsa com a font, l'autor, amb un estil periodístic amè, inicia l'estudi amb l'anàlisi de les eleccions a procuradors a Corts de 1974, en què Josep Melià, clarament alineat amb les opcions oberturistes, obté la victòria. Seguidament, passa revista a l'any 1975, amb la mort del general

Francisco Franco, la resistència del búnquer i l'activitat dissident. El 1976 és l'any de les reformes, amb la derrota del búnquer, l'eclosió de les organitzacions polítiques i el triomf de la reforma política. També fa un especial esment a les eleccions generals de juny de 1977, les primeres des de la restauració de la democràcia, i, finalment, estudia l'evolució política des del juny de 1977 fins al juliol de 1978, moment de l'establiment de la constitució del Consell General Interinsular. Segons Payeras, d'aquesta manera «es tancava una etapa. Havia començat el 1974 amb la irrupció de l'oberturista Josep Melià a la vida política oficial balear, enmig d'una creixent efervescència política. S'acabava el procés amb la creació de la primera institució d'autogovern de les Balears, formada per aquells que havien obtingut la representativitat democràtica a les eleccions del 15 de juny de 1977.»

Miquel VILLALONGA: *MISS GIACOMINI (VUIT DIES DE VIDA PROVINCIANA)*. Mallorca, Edicions Documenta Balear (Varoic), 1999, 174 pàgs.

El 1934 Miquel Villalonga Pons (Palma 1899- Banyola 1946) publicà, en castellà i amb el pseudònim Kim, la novel·la *Miss Giacomini* en la revista

Brisas. L'autor hi feia una caricatura de la societat mallorquina a partir d'un esdeveniment real: la commoció que provocaren a Mallorca les actuacions que féu a Palma, el març de 1899, una funàmbula que responia al nom artístic de la Bella Geraldine. L'obra aparegué en forma de llibre el 1941 i, gairebé trenta anys després, concretament entre el 20 de novembre de 1975 i l'1 de gener de 1976, el sollerí Miquel Arbona en començà a publicar per entregues, en el diari *Baleares*, una traducció al català. Ara, coincidint amb el centenari del naixement de Miquel Villalonga i davant la inexistència d'una edició catalana en format llibre, l'editorial Documenta posa a l'abast dels lectors la traducció de Miquel Arbona, convenientment revisada per Antoni Nadal, i amb les il·lustracions que Pau Fornés féu per a l'ocasió.

Mos tra dor

Subscriuiu-vos a la Revista LLUC

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ

ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL·LUMINACIÓ**

LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**

MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL·LUMINACIÓ**

EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

DEPARTAMENT TÈCNIC

CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**

MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS

**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**

MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA

**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICIONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

El millor servei a la seva disposició

ELÈCTRICA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nureduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

MENORCA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Polligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

EIVISSA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

C/. Bisbe Abad y Lasierra, 48
Tel. 31 09 93

LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Nureduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

CEMESA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Gran Via Asima, cont. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

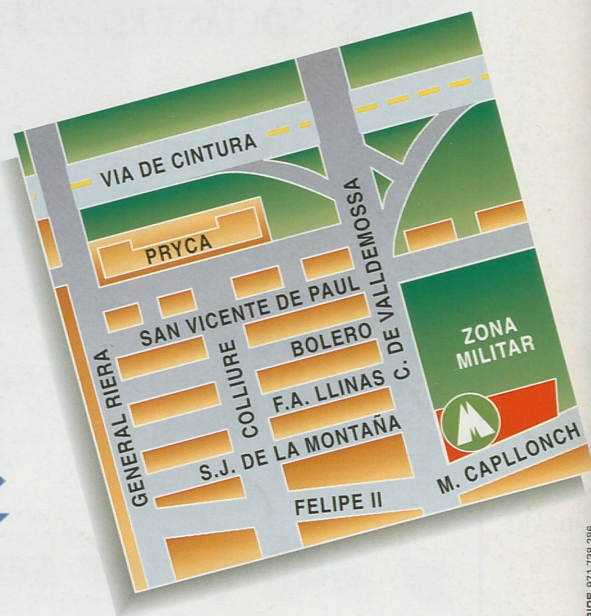
MAIPRET SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.

Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

 MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 971 75 03 45 - Palma